

Onsdagen den 12 maj

Kl. 19.30

§ 1 Ritsem- och Kaitumprojekten (forts.)

Fortsattes överläggningen angående näringsutskottets betänkande nr 15.

Herr HÄLL (s):

Herr talman! Jag vill minnas att det var herr Holmberg som tidigare i dag sade att det inte är så lätt att tillföra denna debatt särskilt mycket nytt och färskt material. Jag tror inte heller att jag kan göra det, men denna fråga inrymmer så många aspekter och jag har levat mitt uppe i denna problematik så länge, att jag verkligen vill vara med i debatten.

Förra året biföll en majoritet av Sveriges riksdag Kungl. Maj:ts proposition nr 173, som innebar att riksdagen medgav det intrång som erfordrades för att bygga Ritsems kraftstation och en vägförbindelse mellan Suorva och Ritsem. På grundval av detta beslut har vattenfallsverket i sin investeringsplan för budgetåret 1971/72 beräknat medel för detta projekt. Jag utgår också ifrån att Vattenfall vid uppgörandet av sina planer har tagit den omtalade freden i Sarek på allvar.

Det förefaller mig som om Vattenfall i detta sammanhang lever under omständigheter som jag tror att nästan vilket annat företag som helst skulle vilt protestera emot. Man får alltså förutsättningar för en planering men löper sedan kanske risken att riksdagen i dag vid ärendets avgörande säger nej.

Vid detta års riksdag har alla borgerliga partier, och även vpk, producerat en lång rad motioner, som alla egentligen utmynnar i samma sak: att dessa förutsättningar skall undanröjas.

Ett par av dessa motioner vill jag gärna kommentera. Låt mig börja med centermotionen nr 277, där man yrkar avslag på propositionsförslaget med den motiveringen, att man inte vill vara med om någon Kaitumutbyggnad. Jag tycker att det är allvarligt och upprörande att representanter för riksdagens näst största parti fortfarande gör den grova sammanblandningen av dessa båda projekt. All sakinformation vi fått – låt vara att denna på något håll kallats för partsinlagor – har, såvitt jag förstår, verkligen klargjort att det inte finns något direkt samband mellan dessa båda projekt. Vad jag anser vara definitivt avgörande är att det i dag inte föreligger något förslag från Kungl. Maj:ts om en utbyggnad av Kaitum.

Låt mig göra en deklARATION! Jag har den bestämda uppfattningen, att en utbyggnad av Ritsems kraftstation, med de vägförbindelser som ingår i detta projekt, skulle skapa bra mycket större värden än vad som nu finns i själva Kaitumområdet ur rekreationssynpunkt, för den bofasta befolkningen och för de människor som lever där uppe – för att inte tala om

den turism som vi givetvis är ytterst angelägna om att kunna dra till området.

Påståendet att ett bifall till Ritsemprojektet skulle betyda att man också kommer att bygga ut Kaitum tycker jag verkligen är ett långsökt argument. Jag har en känsla av att man tar till det argumentet därför att man har utomordentligt svårt att hitta något reellt motiv för ett yrkande om avslag på förslaget om en utbyggnad av Ritsem.

Det framgår vidare av denna centermotion att man inte vill vara med om något beslut i Ritsemfrågan med mindre än att det presenterats en plan över framtida kraftutbyggnader. Samtidigt hävdas i motionen, att Kaitumprojektet över huvud taget inte skall vara med i en sådan plan. Är det så att man är ängslig för att en ordentlig sakinformation om Kaitum, om detta projekt en gång blir aktuellt, möjligen kan vederlägga en del av de farhågor som tidigare kommit till uttryck i debatter och motioner? Personligen ser jag det nog så att det är väldigt angeläget att vi i denna riksdag vid varje beslut som skall fattas får verkliga förutsättningar att bilda oss en uppfattning om innebörden i varje sådan här fråga. Det gäller i Ritsemfrågan, det gäller i Kaitumfrågan, och det gäller i alla andra frågor. Jag tycker att det är att gå litet för snabbt till väga att kräva att man redan nu utan det materialet skall säga det ena eller det andra om Kaitum.

Vid förra årets riksdagsbeslut visade det sig att det fanns ledamöter av centerpartiet som hade en annan uppfattning än partiet och röstade med majoriteten i inträngsfrågan. Det skall bli intressant att se vid dagens votering om man kan spåra någon konsekvens i uppträdan. Jag vill i sammanhanget säga – jag känner ett behov av det – att jag tycker att den deklaration som lämnades av herr Gustafsson i Byske var så rak, rejäl och välgrundad. Jag vill verkligen ge honom en honnör för det, inte för att han fronderar mot partiet men för att han så klart kan motivera sitt ställningstagande.

Den andra motionen, som från många synpunkter kanske är ännu mera intressant, är vpk-motionen 1071. Den har ett definitivt samband med den förra motionen, därför att man motiverar ett avslag med precis samma skäl. Man talar också där om att man vill stoppa en Kaitumutbyggnad.

I förra årets motion från vpk gjorde man sig skyldig till ett direkt sakfel. Man hänvisar i år i allt väsentligt till den motionen, och därför vill jag gärna ta upp den frågan, även om jag tog upp den i förra årets debatt. Man hävdar nämligen att det finns ett oeftergivligt samband mellan dessa projekt, därför att det vatten som så att säga däms upp vid en Autajaurereglering måste kompenseras för att Vietas kraftstation skall kunna köras med full effekt. Men Vietas kraftstation kommer även efter en uppdämning av Autajoure att få precis samma vattenmängder genom omloppstunneln ifrån Suorvadammen ned till Vietas. Så var det alltså med det påstådda sambandet. Jag tycker att det vore tacknämligt om vpk-representanterna nu kunde rätta till detta tidigare felaktiga påståendet. Jag tror nämligen att många vet om detta, men ändå får man bemöda sig om att inte komma med ovederhäftigheter i dessa sammanhang. Frågan är tillräckligt infekterad utan sådana inslag.

Jag skall gärna vidgå att i mitt ställningstagande till Ritsemutbyggnaden spelar sysselsättningsfrågan en väldigt stor roll. Vi har i Gällivare kommun, som har framgått av debatten, en mycket stor arbetslöshet. Jag vet att de människor som eventuellt blir arbetslösa på grund av ett negativt beslut här i dag kommer att ha väldigt svårt att förstå att vpk i detta sammanhang kan ta så lätt på den sysselsättningseffekt som en utbyggnad av Ritsem skulle innebära.

Det förefaller mig dessutom litet för förenklat att hänvisa till att man skulle kunna lösa sysselsättningsproblemen på ett annat sätt. Jag skall gärna erkänna att jag inte tror att en utbyggnad av Ritsem löser de sysselsättningsproblem vi har. Men jag tror att man inte kan bortse från det värde ett sådant här arbete har, där man kan sysselsätta, låt mig säga, mellan 400 och 500 människor, om man också räknar in vägprojektet.

När man kommer med alternativa lösningar talar man om dubbelspåret mellan Luleå och Narvik. Man talar om ostkustbanans förlängning och litet till som jag inte skall beröra. Låt mig åtminstone säga vad beträffar ostkustbanans förlängning att jag, även om Gällivare kommun är väldigt stor, har mycket svårt att förstå att detta skulle tillföra Gällivare kommun några som helst arbetstillfällen. Utan att diskutera eller tala om vare sig behovet eller lönsamheten av dessa föreslagna alternativ tror jag ändå vi kan vara helt överens om att inget av dessa projekt, som motsvarar arbetstillfällena vid en Ritsemutbyggnad, är klart att realisera i dag. Därför är man enligt mitt sätt att se det inom vpk med sitt ställningstagande beredd att förvärpa situationen och skapa ytterligare arbetslöshet bland anläggningsarbetarna i Gällivare kommun.

Jag vill här påminna om att vpk-gruppen i Gällivares kommunfullmäktige – eller kommunalfullmäktige som det då hette – enhälligt har slutit upp för en Ritsemutbyggnad, under förutsättning, som det då sades, att man kunde få med den av Gällivare kommun aktualiserade vägen Suorva –Ritsem. Så långt är det hela infriat, och det är klart att man blir betänksam när nu vpk-riksdagsgruppen intar en sådan ställning.

Det sägs i den motionen att det här gäller enbart temporära sysselsättningstillfällen. Jag vet inte om man med temporär enbart menar en tidsbegränsning och glömmer att situationen i dag är sådan, att arbetstillfällena väger mycket tungt i våra bygder. Jag vill citera ur motionen: "Men en sådan *temporär* sysselsättning för vissa grupper skulle bl. a. balanseras av att andra grupper, speciellt samerna, — — kunde komma att berövas sin utkomst för all framtid."

Beträffande talet om att en utbyggnad nu skulle ta bort sysselsättningen för samerna för all framtid har det sagts någonting om leenden tidigare under dagens debatt, och vore det inte en sådan allvarlig fråga, skulle det faktiskt vara frestande att dra på munnen åt en sådan överdrift.

Herr Takman antog i sitt anförande före middagsuppehållet att en utbyggnad skulle få följdverkningar bl. a. för fisket. Jag skulle också kunna göra antaganden, men jag skall i stället försöka ge några andra uppgifter, som inte är antaganden, utan som jag anser mig verkligen kunna dokumentera. Det gäller rennäringen, som ju både samerna och många andra har sagt skulle få dödsstöten i det aktuella området under förutsättning att Ritsem byggs ut.

Det förvånar mig att man framhärdar i den uppfattningen också i år, eftersom det redan vid förra årets debatt enligt min mening blivit ganska klarlagt att rennäringen i dag ändå spelar en tämligen liten roll i de här samernas totala försörjning. Jag har tagit reda på både antalet renar i området och antalet familjer.

Av 1970 års renräkningsprotokoll framgår att det i Norrkaitum finns totalt 3 205 renar, varav 496 är s.k. skötesrenar. Antalet husbönder i Norrkaitum är 33. Det rationella renantalet i detta område uppgår till 12 000.

Går vi vidare finner vi att det i Mellanbyn finns 1 858 renar, varav 253 är skötesrenar, och antalet husbönder där är 23. Där uppgår det rationella renantalet till 7 000.

I Sörkaitum – den by som kommer att mest beröras av en utbyggnad – fanns det 2 103 renar vid renräkningstillfället 1970, därav 385 skötesrenar. Antalet husbönder var där 35. Det rationella renantalet i Sörkaitum uppgår till 8 000.

Detta visar att antalet renar i området totalt uppgår till 7 166, fördelade på 91 husbönder. Det betyder i genomsnitt mindre än 80 renar per husbonde, och då tar jag ändå inte hänsyn till att skötesrenarna förmodligen ägs av någon annan och att avkastningen alltså går till någon annan än husbonden och hans familj. Om man sedan tar i beaktande att en renskötare som ägnar sig åt och lever av den näringen enligt gjorda beräkningar behöver mellan 500 och 700 renar för att få en hygglig avkastning, menar jag att jag därmed har dokumenterat påståendet om att avkastningen av rennäringen i det här aktuella området endast har en liten del i den totala försörjningen.

Utan att anta någonting om fisket vill jag ändå säga att det av de här uppgifterna framgår att det finns stora förutsättningar för en expansion av rennäringen inom det här området. Vad är nämligen det rationella renantalet för någonting? Jo, det är det antal renar som man beräknar att ett betesområde kan klara – det gäller då vinterbetet. Om man tittar på det skulle det rationella renantalet i det här området uppgå till 27 000 renar. Man har i dag 7 166 renar. Jag vågar påstå att, även om man gör utbyggnaden av Ritsems kraftstation, bör det i den marginalen finnas avsevärda förutsättningar för de där renskötande samerna att öka ut sin näring och därmed skapa sig bättre förutsättningar för en framtid också i detta område, om vilket man har sagt att, om man bygger ut Ritsem, tar man död på rennäringen.

Om man slår ut de 27 000 renarna på det aktuella antalet husbönder, skulle man vara uppe i 300 renar per individ. Nu vet jag att de aldrig kommer att skaffa sig så många renar, men jag tror att det ger en uppfattning om hur det här ligger till.

Jag vill säga att jag är litet förvånad över att inte vpk:s partigrupp har kunnat inhämta dessa uppgifter. Det är ju på det sättet att herr Hermansson i Malmberget, som lever mitt uppe i den här problematiken, med säkerhet känner till de här faktauppgifterna. Om han hade fått de här uppgifterna och tagit dem på allvar, skulle man ju ha sluppit att göra de här påståendena i en motion, som jag menar är både överdrivna och i vissa avseenden helt felaktiga.

Jag har uppehållit mig ganska länge vid den här vpk-motionen, men jag har gjort det av den anledningen att jag tyckte att vpk-gruppens argument för ett nej till Ritsemutbyggnaden inte bara är svagt – jag tycker de är helt obefintliga.

Som jag sade tidigare spelar sysselsättningsfrågan en betydande roll, när jag är beredd att rösta för en utbyggnad. Det må vara att sysselsättningsfrågan i stort inte får sin slutgiltiga lösning genom de här arbetstillfällena, men jag kan helt enkelt inte bortse ifrån de 325 jobben vid kraftverksbygget, vartill man skall lägga de sysselsättningstillfällen som det aktuella vägbygget ger.

Jag är helt medveten om att man inte kan göra de här projekten utan att man ställer till skador på något annat område exempelvis miljön. I det här fallet väger de negativa verkningarna enligt mitt förmenande väldigt lätt i förhållande till de positiva. Jag vill säga att vi som bor däruppe i norr och vi som har för avsikt att bo kvar däruppe känner värdet av vår miljö. Jag tror att vi är kapabla att också under ansvar sköta den, men jag vill klart säga ifrån, att vi ställer nog ändå krav på att få ta i anspråk – också under ansvar – delar av miljön och andra förutsättningar för en utveckling av näringslivet. Vi lever inte enbart av en fin miljö – vi behöver jobb och försörjning. Jag tycker att jag har kunnat spåra i debatten något av en nästan överdriven omsorg å våra vägnar ifrån ledamöter från andra delar av landet. Jag vill försäkra att vi inte är ansvarslösa när det gäller vår omsorg om miljön.

Det här har betecknats som att man gör kortsiktiga vinster på sysselsättningens område, men vi har också räknat med att man skall få ganska långtgående verkningar också därvidlag – alltså långtidsverkan på sysselsättningens område. När vi från Gällivare kommun ville ha denna väg var det inte bara själva vägprojektet som var aktuellt för oss, utan vi var också angelägna om att de gjorda investeringarna skulle användas på ett vettigt sätt. Med ett vettigt användande menar vi ungefär följande: När nu Vattenfall investerar i byggnader och annat i detta område anser vi att detta medvetet skall göras på sådant sätt att dessa byggnader etc. efter arbetenas slut skall kunna tas i anspråk för bl. a. turismens utveckling. Man bör då också enligt vår mening få en tillräcklig avskrivningstid för investeringarna, som ju annars blir ganska stora i förhållande till den korta utbyggnadstiden – kort åtminstone i relation till byggnation av det här slaget.

Jag vill samtidigt säga – och det kanske är i ett ännu längre perspektiv – att om man på kartan ser var denna väg som går förbi Ritsem slutar finner man att det inte återstår många mil vägbygge för att knyta ihop denna väg med den väg som norrmännen bygger ända fram till gränsen i övre delen av Sitasjaure. Jag vet inte om den sammanbindande vägen någonsin blir aktuell, men jag kan mycket väl föreställa mig att den inte minst i kombination med den väg som är bestämd att byggas mellan Kiruna och Narvik verkligen skulle ge förutsättningar för turism i ett område av fjällvärlden som jag gärna unnar väldigt många människor att få kontakt med.

Det här är alltså mina personliga synpunkter på hur man på längre sikt på ett vettigt sätt skulle kunna utnyttja investeringarna och även

tänkbara utvecklingsprojekt i förlängningen av de investeringar man nu gör.

Man har tidigare i debatten och inte minst från Svenska Samers Riksförbunds sida pekat på det stora behovet av alternativa sysselsättningar för samerna. Vi kommer inom någon tid att diskutera den nya rennärlagen och får väl tillfälle att prata om detta då. Men jag kan inte föreställa mig annat än att dessa utbyggnadsplaner, om de blir förverkligade, skall kunna skapa ganska många alternativa sysselsättningar också för samerna. Jag tror mig redan nu våga säga att det kommer att bli ett än större behov av alternativa sysselsättningar för samer som väljer att lämna sin rennäring för att ägna sig åt något annat. Man skulle verkligen kunna inte bara ha samerna i turistlivet så att säga som färggranna inslag i koltar osv. utan även kunna ge turisterna en utomordentligt fin kontakt med fjällområdena om man kunde engagera samer i denna verksamhet. De är säkert pigga på det. Det finns exempel på hur samer har tagit hand om våra stugbyar och fiskeläger ute i fjällvärlden och det med mycket gott resultat.

Jag vill också säga att jag ändå tillmäter de uppgörelser som är träffade mellan Norrkaitum, Mellanbyn och Vattenfall mycket stor betydelse i sammanhanget. Det har sagts att man i tidningsrubriker har talat om mutor och liknande ting. Jag anser att de samer det gäller har ett klart omdöme, och jag är övertygad om att man kan dra den slutsatsen att de dels tillsammans har kunnat bilda sig en mycket klar uppfattning om de skador en utbyggnad medför, dels att dessa kan förebyggas med olika hjälpmedel men också regleras genom kontanta ersättningar.

Under min korta tid i riksdagen tror jag mig ha hört representanter för samtliga partier tala varmt om sina ambitioner att skapa arbetstillfällen i vår landsända uppe i norr. Jag tror t. o. m. att människor ute i landet liksom även där uppe har haft tilltro till det. Om en liten stund skall vi fatta ett beslut som just berör arbetstillfällen i detta område. Det kommer med verklig skärpa att klargöra för människorna i inlandskommunen Gällivare hur stort allvaret var bakom talet om att skapa arbetstillfällen – och behovet av arbetstillfällen är dokumenterat.

Jag vill verkligen understryka, herr talman, att dagens beslut bl. a. innebär arbete eller arbetslöshet för ett stort antal människor som är engagerade i anläggningsarbetena där uppe. Och det betyder dessutom ganska mycket för utvecklingen i en av våra stora inlandskommuner. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1, som är fogad vid näringsutskottets betänkande nr 15.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte haft någon möjlighet att kontrollera den uppgift om vattenförhållandena i Vietas, som herr Häll uppgav fanns i förra årets motion. Det kan tänkas att han har rätt på den punkten, men jag vågar inte yttra mig om det.

Jag har mycket svårt att förstå den statistik som herr Häll lagt fram om faktiskt renantal kontra rationellt renantal. Vi förde en motsvarande debatt i Stockholms Stadshus för ett antal år sedan om antalet badande i badhusen. Det visade sig att antalet badande sjönk allteftersom badhusen

försvann. Jag undrar om inte samma förhållande råder här: I och med att möjligheterna att hålla renar har försvunnit eller försämrats har renantalet blivit mindre. Härtill kommer, och det borde herr Häll känna till, den stora katastrofen 1967 när ett mycket stort antal renar dog. Jag förutsätter att man inte sedan dess har hunnit komma upp i samma renantal som tidigare.

Jag förstår inte ironin i den motion som herr Häll m. fl. har väckt beträffande förslaget till ny rennäringslag. Motionen ironiserar över bl. a. talet om förmynderskap. Samerna har tidigare stått under förmyndare och när de nu äntligen blir myndiga i och med den nya lagens tillkomst, med de möjligheter den ger dem – samebyarna som ekonomiska föreningar osv. – kommer de att kunna bedriva rationell renskötsel. Därvidlag finns en hel del att göra. Jag kan bara nämna att om man kan få bort de två parasiter som renarna nu har – och det finns nu botemedel mot dem – kommer enbart det att höja köttproduktionen med 20 procent, enligt experternas uppgifter. Man kan vidare få bättre avelsförhållanden och modernare driftsmetoder. Det finns också mycket stor anledning att räkna med att man kan få bättre renbeten genom en rationell skötsel av markerna, som för övrigt är mycket stora.

Jag tycker inte att herr Hälls statistik över huvud taget säger någonting – den säger absolut ingenting. Därför lämnar jag den därhän.

Vi har inte, herr Häll, tagit lätt på arbetslösheten i Norrbotten. Den otroliga propaganda som bedrivits och som framförts här också av herr Häll är en falsk propaganda och jag ber att få protestera mot den.

Herr HÄLL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har egentligen ingenting att säga beträffande det resonemang som herr Takman förde om den nya renbeteslagen. Det får vi väl tillfälle att ta upp när den frågan skall behandlas i riksdagen. Men herr Takman behöver inte försöka övertyga mig om att man inom vpk inte har tagit lätt på arbetsmarknadssituationen, det har debatten klart visat att ni gör. Jag har här velat framhålla byggnadsarbetarnas och anläggningsarbetarnas förmodade reaktion inför ett avslag på Ritsem. Jag ber också att få påminna om den skrivelse i ärendet som har kommit till utskottet från Byggnadsarbetareförbundet. Anläggningsarbetarna kommer att tolka ert nej så, att ni tagit mycket lätt på ärendet, eftersom man i vad avser deras framtida sysselsättning rycker undan de förutsättningar som de räknar med mot bakgrunden av tidigare medgivanden i riksdagen och mot bakgrunden av freden i Sarek. Vpk säger alltså nej, och det innebär ett förvärrande av arbetsmarknadssituationen och arbetslöshet för anläggningsarbetarna.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet att det betyder arbetslöshet, och jag har tidigare mycket utförligt uppehållit mig vid det irrationella och skadliga sätt att lösa dessa problem som en utbyggnad av Ritsem skulle innebära.

Men det skulle vara glädjande om någon för en gångs skull räknade med nettosumman arbetstillfällen. Man räknar med att en utbyggnad skulle medföra 500 arbetstillfällen. Jag vet inte om det är riktigt. Från

dessa 500 måste man då, tycker jag, dra bort de kanske 150 familjer som nu har sina utkomstmöjligheter inom detta område. De har det visserligen inte särskilt fett, men det är sannolikt att de kommer att bli ruinerade vid en utbyggnad. Man borde åtminstone dra ifrån dessa 150 familjer, men de räknas tydligen inte, och det tycker jag är ganska ohyggligt.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det är egentligen en mycket underlig diskussion som har förts här i dag. Jag var med på 1940-talet och tog upp frågor om naturvård och skydd av olika naturtillgångar, och jag känner inte igen partiernas agerande i dag. I början på 1940-talet ville jag skydda våra grusåsar, som tjänstgjorde som spekulationsobjekt och som har givit miljoner till sina exploatörer. Då fick jag ingen hjälp. Då sade man att jag handlade fel. Om herrarna och damerna reser på E 4 i dag, så får ni se de skelett som nu finns kvar. Då ville ingen göra någonting.

Jag ville också att vattenområdena skulle skyddas från förstörelse. Det har talats om Mälaren här, och Mälaren är nu pensionsmässig och dess vatten är förstört. I Mälaronrådet bor ändå huvuddelen av tätbygdsbefolkningen i vårt land.

Vi diskuterar nu kraftstationer. På den bit av Dalälven som vi har inom Uppsala län – det är den enda älv vi har – finns det fyra kraftverk. Men ingen har sagt någonting om det därför att vi vet att dessa kraftverk ju är vattenkraftverk, som åstadkommer den minsta förstörelsen i vår natur.

Det diskuteras om en utbyggnad för att ett bolag skall tillföras några kilowatt. Man säger ingenting när Söderfors samhälle skall miljöförstöras. Att 2 000 människor protesterat spelar väl ingen roll. Det är ju ändå i Uppland, och det ligger så nära oss.

Jag har inte hört att någon annan än jag har protesterat när centerpartiets chef ville bygga en anläggning i Harg. Jag fick alla människor emot mig. Ingen ville hjälpa till fast de visste att det skedde en oerhörd förstörelse i Hallstavik, i Karlholm, i Skutskär och i Bomhus och i Gävle. Ingen vågade säga någonting, därför att då låg spekulativa intressen bakom. Då gällde det att skydda kapitalstarka enskilda människor som skulle ta miljoner därifrån.

Jag vill erinra om när vi började diskutera fritidsfrågor i det här landet. Det var egentligen efter 1967. Nu har alla blivit frälsta på något vis och spelar upp en låt om att man hyser det största intresse för fritids- och naturvårdsfrågor. Men ni gör det först sedan ni har förstört både mellersta och södra Sverige. Och nu gäller det områden där det inte behövs prat utan där det behövs arbete för att de möjligheter skall kunna utnyttjas som naturen ger i Norrland.

När jag har lyssnat till debatten har jag förvånats över herr Regnélls inlägg. Jag har uppskattat honom mycket för hans realism i vissa sammanhang, men i dag tycktes han helt ha glömt bort att vi i Sverige har industriell verksamhet och att den är beroende av elkraft. Det gäller den tunga industrin, det gäller småindustri och handel. I dag har det resonerats på det sättet att ett tillskott av den storleksordning som Ritsemutbyggnaden skulle ge inte har något som helst värde. Jag måste fråga herrarna: Vart vill ni komma någonstans?

Jag har också ställt mig frågan hur det kommer sig att kommunistiska partiet har blivit så exklusivt. Varför stiger inte de upp som representerar dem som står i produktionen? Herr Takman har hållit vackra tal. Vad han sagt låter flott och teoretiskt. Han brukar tala om att han är leninist, marxist och litet av varje i den vägen. När jag i dag fick höra honom argumentera tillsammans med herr Helén började jag fundera över vad herrarna har kommit in på för sorts -ism nu. I min ungdom läste jag både leninism och marxism – till och med kristendom har jag läst – men jag fann ingenting därav i herr Takmans anförande. Herr Svensson i Malmö skall vi inte resonera om, ty han har tydligen aldrig läst dessa saker. Och när herr Helén skulle tala om sina -ismer föreställde jag mig att han borde ha dåligt samvete för vad som hände på 1800-talet under liberalismens tidevarv i vårt land. Det var ju då man förstörde så stora naturvärden i hela Norrland.

Om jag skulle söka efter en -ism, skulle jag närmast gå till en diskussion mellan Henry George och påven Leo XIII år 1891. De diskuterade olika värden som man skulle ge åt människorna, och Henry George sade: ”Det har blivit sagt om en berömd dom av högsta domstolen här i Förenta staterna, som fälldes i en bortrymd slavs sak före borgarkrigets utbrott, att 'den gav lag åt nordstaterna och negrerna åt sydstaterna'. På samma sätt ger ni i eder rundskrivelse evangeliet åt arbetarna och jorden åt godsägarna. Kan man då förundra sig över, att det gives människor, som hånande säga: 'Prästerna äro villiga nog att ge de fattiga lika andel i det osynliga, men de sörja troget för, att de rika behålla allt det synliga för sig allena'.”

Det är ju det som herr Takman har predikat om i sina anföranden. Han har talat om Norrland, han har talat om samerna, han har talat om naturen m. m., men han lever själv i Stockholm efter vad jag kan förstå och skall vara socialläkare här och har naturligtvis sina bekymmer här. Jag ställer mig frågan: Vad vill herrarna ge till Norrland annat än ord och fraser? Sådana behöver inte Norrland mer än det hittills fått. Norrland behöver industriell verksamhet och att man tillvaratar de naturrikedomar som vi har i Norrland, främst malmen och kraftresurserna.

Vidare har herr Takman sagt, och det låter mycket känsligt, att vi har 10 000 samer av vilka kanske 9 000 lever i stor fattigdom och i elände. Och det är möjligen mellan 500 och högst 1 000 samer som kan säga sig att de har en rimlig inkomst. Man menar på att vi här i Syd- och Mellansverige för våra egoistiska intressens skull skall bevara möjligheterna för oss att göra turistresor dit upp, om vi nu har råd till det. Och människorna där uppe skall agera ungefärligen som Skansen i miniatyr.

Men om människorna i Norrland skall kunna känna att de är ihågkomna, så är det inte bara fråga om 10 000 samer i Norrland, utan om vi tar Norrland som helhet finns där ungefär 880 000 människor. Under de senaste tio åren har drygt 36 000 fått flytta ifrån Norrland. Och varför har de fått flytta? Tror ni att de gett sig i väg för att det är trevligt att komma till en annan plats? Nej, det har varit för att vi i Norrland inte kunnat på ett riktigt sätt utnyttja de resurser som finns där, utan bara har mobiliserat dem för vissa grupper i olika sammanhang.

Jag vill säga att det inte finns någon grupp i Norrland som har varit så

omhuldad som samerna. Om något fel begåtts i detta sammanhang är det väl att Vattenfall har gett sig in i diskussion om att lämna så många miljoner till samerna. I den historiska litteratur från flera hundra år tillbaka som jag har läst har jag icke funnit att samerna kunnat göra några större anspråk på att behandlas annorlunda än befolkningen i övrigt.

Vi skall komma ihåg att den äldsta befolkningen i Norrland troligen var finnar. Om herrarna läser protokoll, utskottsutlåtanden m. m. från riksdagen under förra århundradet, skall ni finna att samernas ställning nu har haussats upp för att man skall glömma de andra människorna som skall leva i Norrland.

Vi har exempelvis Kiruna, som vi brukar tala om som någonting speciellt. På 1880-talet uppgick antalet samer till ungefär 40 procent av befolkningen i det området; nu utgör de 1 procent.

Om vi hade haft de gamla kommunisterna från Norrland kvar här och inte fått in dessa exklusiva herrar som formulerar orden för ordens egen skull utan känsla för att de skall ha någon verklighet bakom sig, hade det kommunistiska partiet i dag inte åsidosatt de intressen som de människor som representerar Norrland måste företräda.

Jag skulle självfallet ha lust att säga några vänliga ord till herr Helén, eftersom jag hade nöjet att under hans första tid i riksdagen sitta vid hans sida. Det sades för en stund sedan att han inte var någon poet. Det är nog riktigt. Jag vet inte heller om han är politiker. Men i varje fall tror han att han är taktiker och försöker därför handla på ett visst sätt. Det är sorgligt att politik görs liktydigt med taktik.

När jag, som ändå har haft så stort intresse för naturvård och fritidsfrågor, i dag reagerar som jag gör är anledningen den att jag tror att man ute i bygderna skapar en ohållbar situation. Bygdebefolkningen, som vi aldrig kan gå förbi, måste ha arbete och inkomster men också behålla kontakten med den svenska naturen.

Jag satt här i dag och kände mig litet ledsen. Ungefär 200 resenärer om året kommer och hälsar på uppe i det område vi diskuterar. Det är troligen människor som har mycket goda inkomster och gott om tid. När herr Helén var uppe i Norrland såg han området, om jag inte är fel underrättad, från en helikopter. Om man reser på det sättet ser man naturligtvis allt ovanifrån.

Kraftutbyggnaden i Norrland måste vi försöka fullfölja. Det måste ses till att de kraftresurser som vi har där kommer till användning i industriell verksamhet. Här talar herr Takman om att vi skall ha vägar och järnvägar. Vad skall vi med dem till om vi skall avfolka olika områden? Förutsättningen för att vi skall kunna utnyttja de kommunikationer som vi har och dem som vi önskar få är att vi kan få industriell verksamhet till Norrland.

Det är tråkigt att en sak som hela kammaren borde kunna vara överens om skall väcka en diskussion av den karaktär som vi nu har. När t. o. m. högern sviker industriell verksamhet och inte har förståelse för den, verkar det allvarligt. Att folkpartiet handlar på det sättet kan väl ingen människa göra någonting åt – det partiet kan ju ändra sig ganska snabbt. Centerpartiet i Norrland har hållit tyst med undantag för en representant som ändå hade mod och kraft att säga ifrån hur det ligger till. För honom hyser jag den största högaktning.

På grund av omständigheter som jag inte behöver redogöra för här har jag levt ganska mycket bland befolkningen där uppe. Man har då kommit och velat få hjälp. Mot vilka? Det kan herrarna räkna ut. Över huvud taget i hela Norrlands inland har man sagt ifrån: Vi måste ha arbete, vi måste ha litet trygghet!

Det sorgliga är ju att nu vill visst herrarna och damerna vara med om att låsa igen Norrland för sådan vanlig utveckling som vi själva önskar.

Att bolagen där uppe med lås och bom stänger igen gamla vägar för folk är ungefär som en symbol för kommunisternas sätt att sluta upp i en borgerlig front för att skapa svårigheter och oöverkomliga hinder för industriell verksamhet och samtidigt för ett levande och naturligt inslag både i samhället och, framför allt, i den natur som finns i Norrland.

Jag har en känsla av att man pratar om så små saker, nästan som om jag skulle stå på torget i Uppsala och säga: Här ser vi slätten utanför, åt Björklinge och andra håll. Men hör nu, är det någon av er som har tänkt på att det är ungefär 165 000 km² som skall kallas renbetesland? Har ni tänkt på vattenområdena som finns där uppe? Skall vi nu, när vi skickar i väg andra människor från Norrland – ungefär 36 000 på tio år – ge dem som bor i det här området också en hjälp på 3 eller 4 miljoner kronor per 20–30 familjer? Det hela är orimligt.

Herr talman! Jag är tillräckligt intresserad av naturvårds- och fritidsfrågor för att förstå att om vi inte beaktar både industri- och arbetslivet över huvud taget och naturvårdsfrågorna i ett sammanhang och inser begränsningen åt båda sidor, då, herr talman, har inte det som skedde 1967 fört oss närmare den lösning, som jag kanske drömde om. Jag kommer självfallet att rösta för reservationerna.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det finns två skäl till att jag har begärt ordet, och det är de båda huvudinvändningarna emot en utbyggnad av Ritsem: att den skulle vara mycket olämplig ur naturvårdssynpunkt och att den för rennäringen skulle betyda dödsstöten.

Redan i höstas, då jag på regeringens vägnar hade att lägga fram förslag till intrång i Stora Sjöfallets nationalpark, hade jag självfallet kommit fram till att en utbyggnad av Ritsem var ur naturvårdssynpunkt fullt acceptabel såsom utformningen hade blivit efter de överläggningar som hade ägt rum mellan naturvårdsverket och vederbörande myndigheter. Jag hade också helt naturligt kommit fram till att det ur rennäringssynpunkt var fullt acceptabelt att göra den här regleringen.

Den debatt som har förts här i dag från oppositionens sida skall jag karaktärisera som oerhörda överdrifter, och det vill inte säga litet när det kommer från en person så modest som jag är. Man har stått här och gjort gällande att genom utbyggnaden av Ritsem spolieras den sista vildmarken och ges dödsstöten åt rennäringen.

Jag behöver inte orda mycket om rennäringen efter herr Hälls mycket intressanta inlägg. Men låt mig bara för ordningens skull erinra om att vi här i landet har 40 samebyar, som de nu skall heta, med 700 hushåll. De har till sitt förfogande ungefär 150 000 km² för renbete. Vad vi här diskuterar i dag är 2 km², som skulle försvinna.

De samebyar som berörs är ju framför allt Sörkaitum och Mellanbyn. De förlorar en del renbete, men det rör sig om marginella förluster. Det är mycket viktigt att ha klart för sig att det som är avgörande för hur många renar man kan ha i en sameby är tillgången till vinterbete, och vinterbetet påverkas icke av denna reglering.

Jag vill också till protokollet läsa in en del siffror om den betesmark som Sörkaitums sameby förfogar över. För närvarande är det ungefär 3 550 km² renbete. Av det känsliga vinterrenbetet förlorar man 0,02 procent – jag vill ha det noterat. Förlusten av mark för vår- och sommarbete, är 7 km², vilket betyder att det är 1 procent av dylikt bete som man går förlustig. Men det är riktigt att detta är värdefull betesmark.

Det bör också i detta sammanhang noteras, för att det skall vara fullständigt klart, att den föreslagna regleringen icke innebär att man behöver byta boplats. Ingen same behöver flytta på grund av denna reglering.

Herr Takman hävdade att de statistiska uppgifter som herr Häll lämnade var ointressanta. Jag undrar om samerna i dessa samebyar delar den uppfattningen. Det är väl oerhört intressant att konstatera att samerna i Sörkaitum nu har knappt 2 000 renar att skaffa sig sin försörjning från. Menar herr Takman att om man underlåter att reglera Ritsem så kommer Sörkaitums samer att skaffa sig det antal renar som de behöver för att klara sin försörjning? För mig är denna uppgift oerhört viktig och betydelsefull. Den visar också vad det är fråga om. I Sörkaitums sameby kan man ha minst 8 000 renar.

Nu har det sagts att det är kalvningslanden som samerna går miste om. Redan när vi diskuterade den här frågan i höstas gjorde jag gällande att det är riktigt att det är besvärande för samerna att de förlorar kalvningsland. Men vi har låtit statsagronomen Steen vid lantbrukshögskolan göra en undersökning, och han har efter sin undersökning kunnat konstatera att man kan finna ersättningar för de förlorade kalvningslanden. Då sägs det att samerna själva inte delar hans uppfattning, och agronomen Steen fränkännes egentligen alla möjligheter att bedöma denna sak. Ja, det är ett enkelt sätt att klara en debatt – att genast underkänna de experter man har. Får jag bara till kammarens protokoll läsa in att samma statsagronom Steen har kunnat utnyttjas – och utnyttjats med glädje – under de förhandlingar som vi har fört med vårt broderland Norge då det gällt att komma överens om de betesområden vi skall få där och vilka områden vi behöver för att klara bete åt våra svenska renar. Då har han varit ypperlig och klarat det alldeles utmärkt, men när det gäller svenska förhållanden skulle samma statsagronom inte vara acceptabel.

Vi utgår från att de undersökningar som statsagronom Steen har gjort är fullt tillfredsställande, och jag vågar alltså använda dem när jag nu tar den standpunkten, att man kan ersätta de kalvningsområden som man förlorar.

Herr talman! Det var alltså rennärningen. Jag behöver inte orda mer om den efter det inlägg som herr Häll gjorde.

Och sedan till naturvården!

Herr Helén hade vänligheten att erinra mig om att jag hade varit i

Europarådet för drygt ett år sedan och där varit med om ett uttalande som egentligen skulle användas emot mig och regeringen. Men lika litet framgång som herr Ahlmark hade med det citatet i höstas har herr Helén nu, och jag skall återkomma till det så småningom.

Den här överenskommelsen – freden i Sarek – är synnerligen intressant. Jag tycker det är intressant att riksdagen 1962 ställde sig bakom den och delade den entusiasm som naturvårdarna hade anledning att visa. Ty vad fick man genom freden i Sarek? Jo, man fick Padjelanta nationalpark för att man skulle utbygga Ritsem. Det är ett bra byte, som naturvårdarna har all anledning att vara glada för.

När Ritsemprojektet arbetades fram av Vattenfall, så ställde Vattenfall pengar till förfogande för en vetenskaplig undersökning på de här områdena. Vattenfall själv finansierade sålunda utomordentligt intressanta vetenskapliga undersökningar 1968 och 1969 beträffande floran och faunan här. Beträffande floran visade då den botaniska undersökningen att Autajaureområdet hyser en mycket rik och intressant vegetation. Med nuvarande kännedom om den svenska fjällvärldens vegetation vet vi att liknande typer finns inom andra områden. Det verkade i dag på förmiddagen som om man här var mer intresserad av ekologi än av geografi, men får jag erinra om att sådan vegetation finns i Abiskotrakten, på nordsidan av Torneträsk samt i Padjelanta nationalpark. Och floran inom Padjelanta nationalpark anses vara den art- och individrikaste inom norra delen av vårt fjällområde. Den rör vi ju inte – den får forskarna och vetenskapsmännen ägna sig åt.

Beträffande faunan visade rapporten från undersökningarna av Autajaures djurliv att området inte representerade några för svensk fauna unika drag, men där finns många biotoper av stort intresse. Det var vad man konstaterade.

De undersökningar som Vattenfall har bekostat på detta lilla begränsade område av vår väldiga nationalparksyta, som i övrigt inte är undersökt, visar alltså att områdets naturvetenskapliga värden inte på något sätt är unika. Liknande naturvärden finns inom andra delar av den svenska fjällvärlden, som ingen människa har föreslagit att vi skall ta ifrån forskningen. Och det kan ju förtjäna påpekas att kännedomen om de svenska fjällområdena ur den här synpunkten fortfarande är otillräcklig och att stora naturvärden sannolikt skulle framkomma, om liknande undersökningar utfördes inom andra nu okända delar av denna väldiga areal av vårt land.

Det har också sagts här i dag att miljö- och naturvårdslagen inte har använts tidigare och att det fanns ett uppdämt intresse för miljö- och naturvård, som nu har tagit sig uttryck i att man inte får göra några som helst ingrepp i naturen. Men vad som inträffat är att vi har skaffat oss en miljövärd administration, fotad på ett oerhört starkt miljövärd intresse, och när vi nu bygger ut kraftverk måste hänsyn tas till alla de krav som miljövärden rimligtvis kan ställa. Det har i Ritsemprojektet också gjorts betydande jämkningar för att minska intrånget. Dessa jämkningar har kommit till stånd efter förhandlingar och överläggningar mellan Vattenfall, naturvårdsverket, domänverket och länsstyrelsen. Under byggnadstiden kommer också Vattenfalls provisoriska byggnadsanordningar att

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

förläggas utanför nationalparken. På Vattenfall har man vidare förklarat sig beredd att utföra en grunddamm i Teusajaures utlopp som gör att vattenståndet hålles vid det naturliga somarmedelvattenståndet.

Sedan gjorde herr Helén gällande att här spolieras den sista vildmarken. Han läste också upp vad vi sagt i Europarådet, där regeringarna uppmanats att registrera områden speciellt lämpade som nationalparker och som reservat för djur och växter samt områden som har vetenskapligt eller historiskt intresse eller som är värdefulla för undervisningen eller på grund av sin naturskönhet. Ja, jag har varit med om att skriva under det i Europarådet, och det har jag kunnat göra utan några som helst skamkänslor för att vi planerade denna reglering i Ritsem. Den omfattar nämligen bara 2 km² av Stora Sjöfallets nationalpark, som fortfarande är lika stor som hela Blekinge, dvs. 1 300 km². Och Stora Sjöfallet är inte vår enda nationalpark. Padjelanta, mina damer och herrar, med 2 000 km² och Sarek med 1 900 km² är någonting att tala om i Europarådet! Jag höll på att säga till herr Helén: Gå hem och läs geografi! men det kommer jag att stryka i protokollet. Stora Sjöfallets nationalpark omfattar 1 300 km² osv. Vi har 600 000 hektar nationalpark i det här landet; det är väl någonting för forskare och vetenskapsmän att hålla till i. Kan man sedan komma och säga att den föreslagna regleringen skulle spoliera alla möjligheter för forskare och vetenskapsmän att komma i kontakt med verklig vildmark i vårt land?

Herr talman! Jag tror det får räcka med det anförda.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Av jordbruksministrernas inledning märkte jag att jag måste ta mig litet tid till att undervisa honom i marxism, men litet senare upptäckte jag att det är en tydligen ännu mera akut uppgift att ge jordbruksministern litet undervisning i jordbruk, speciellt om renbeten. Uppgiften att Sörkaitum skulle ha 3 550 km² renbeten – och särskilt uppgiften att bara 0,02 procent skärs bort genom regleringen i Ritsem – är verkligen litet förbryllande. Det är rätt mycket berg där, herr jordbruksminister, och det bete som renarna kan få på bergen ger jag inte så förfärligt mycket för; de får en mycket vacker utsikt, men de får inte mycket bete.

När det gäller Steens utredning kan jag helt enkelt läsa upp samernas sammanfattning; jag skall göra som jordbruksministern, jag skall läsa in den till protokollet. Om den utredningen sägs att inget annat resultat var att vänta ”när undersökningen dels bedrivs under fel årstid, dels ock huvudsakligen genomföres med hjälp av flyg utan besiktning på stället. Den ovan gjorda genomgången torde utvisa att efter en reglering av Autajaure återstår inga nya kalvningsplatser för Sörkaitums del. De enda i och för sig godtagbara, av Steen anvisade områdena, ingår redan nu i de områden, som är oundgängligen nödvändiga. I och med att Suorvasjäarnas fjärde reglering inom kort tages i anspråk finnes icke kvar andra kalvningsområden än de som ligger i anslutning till Autajaure.”

Detta är hämtat ur en skrivelse från Sörkaitums sameby av den 21 september 1970. Jag förmodar att alla efter denna långa debatt vet att Ritsem innebär att just de betesplatser som finns vid Autajaure kommer

att läggas under vatten. De är värdefulla helt enkelt därför att de är bara från snö mycket tidigt på våren när kalvningarna äger rum, omkring den 20 maj.

Nr 84

Onsdagen den
12 maj 1971

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det är möjligt att herr Takman hade haft större framgång med undervisning i marxism än i jordbrukslära. Men jag tror inte jag behöver någon undervisning i marxism heller, i varje fall inte i dag.

Vad jag talade om var det känsliga vinterbetet. Jag hoppas att herr Takman inte är vilseledd av någon s. k. expert och gör gällande att det inte är vinterbetet som är avgörande för det antal renar man kan ha i en by. Jag hävdade att regleringen av Ritsem innebär att 0,02 procent av vinterbetet försvinner. Det hjälper inte hur mycket expert herr Takman anser sig vara på jordbruk på den punkten – det blir inte mer ändå.

Frågan om kalvningslanden var för mig en mycket besvärande fråga. Sedan vattendomstolen hade yttrat sig till regeringen och sagt att regleringen inte mötte något hinder, trots det ingrepp som skedde i rennäringen, uttalade samerna att undersökningarna om kalvningslanden varit otillfredsställande. Innan regeringen tog ställning lät jag samme expert göra ytterligare en undersökning för att få denna fråga ytterligare klarlagd. Och efter de undersökningarna vågar jag hävda att det är möjligt att skaffa ersättning för de kalvningsland som går förlorade. Det vore möjligt redan i dag för Sörkaitums samer att ha flera renar än de har för tillfället.

Herr KNUT JOHANSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Av de fyra huvudfrågor, var för sig betydande, som är avgörande för ett beslut i det aktuella ärendet – jag tänker på naturvårdsintresset, konsekvenserna för samebefolkningen och rennäringen, energifrågan och sysselsättningen – är det den sistnämnda jag skulle vilja säga några ord om.

Då nu näringsutskottets majoritet, bestående av de borgerliga och vpk, går emot Ritsemprojektet ställer man sig allvarligt frågan, huruvida sysselsättningsaspekten över huvud taget haft någon betydelse för dessa fyra partier. Är det så att de i Vattenfall anställda anläggningsarbetarnas sysselsättning är en helt försumbar faktor i dessa partiers ögon? Ja, någon annan slutsats går det rimligen inte att dra med tanke på agerandet i detta och även i andra utbyggnadssammanhang.

Låt mig, herr talman, mycket kort skissera situationen i dag, sådan jag ser den.

Vattenfall har ca 1 000 anläggningsarbetare anställda, framför allt i Lule älv. Det största nu pågående projektet är Vietasbygget. Det kommer att skruvas ned sysselsättningsmässigt sett. I Vattenfalls tidigare planering var det till arbetena vid Ritsem och vid Vindelälven som de nu i Vietas och i övriga pågående arbeten sysselsatta skulle få nya jobb. Då Vindelälvsprojektet skrinlades innebar det att inte mindre än 5 000 årsverken försvann för byggnads- och anläggningsarbetarna och ca 1 800 årsverken för andra grupper. Det är ett mycket betydande bortfall.

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Onsdagen den
12 maj 1971

*Ritsem- och
Kaitumprojekten*

Till detta vill man nu också lägga Ritsem. Ritsem innebär sysselsättningsmässigt 1 400 årsverken för byggnadsarbetare i själva kraftverksdelen. Därtill kommer några hundra årsverken för skogsarbetare, ledningsarbetare och liknande grupper samt dessutom den betydande sysselsättning som blir verklighet om vägen mellan Suorva och Ritsem skall byggas – något som jag anser vara en förutsättning för Ritsemprojektet, liksom Ritsem givetvis är en förutsättning för vägbygget. Jag kan försäkra att om de här arbetstillfällena faller bort så blir konsekvenserna mycket allvarliga för sysselsättningen i både Norrbotten och Västerbotten.

Man skall hålla i minnet, då dessa frågor behandlas, att de anläggare som i dag arbetar i övre Norrland i genomsnitt har bott och verkat i den landsdelen sedan 1940-talet. Medelåldern är mycket hög. I och för sig är s. k. veckopendlingar mellan arbetsplats och hemort ingenting ovanligt – i den meningen är det fråga om en rörlig arbetarkår. Däremot torde det vara mycket svårt, ja närmast cyniskt att säga: Ni får flytta söderut! Vad skulle det bli för resultat av detta med flyttning söderut, när det för övrigt är tveksamt om det verkligen kommer att finnas några arbetstillfällen? Man skulle i stället få en påspädning till den kår av husbyggnadsarbetare som i dag finns i övre Norrland. Detta skulle bli resultatet om man inte på något sätt ordnar sysselsättningen för anläggare och liknande.

Jag vill då påpeka att husbyggnadskåren redan i dag är överdimensionerad. Det gäller både Norrbotten och Västerbotten. Såsom exempel kan nämnas att vi i dag har 6 000 byggnadsarbetare i Norrbotten, vilket enligt de arbetsmarknadsbedömningar som föreligger är ca 2 000 för många. Anläggningsarbetarna i övre Norrland liksom berörda kommuner anser sig lovade ersättningssysselsättning då Vindelälvsprojektet skrinlades. En sådan planering, som åtminstone skulle klara en del av problemen, har också utförts, och en hörnsten i den planeringen är det nu aktuella Ritsem.

Om nu de borgerliga partierna och vpk anser sig kunna springa ifrån detta, kommer det naturligtvis inte att passera omärkligt, utan man kommer med all säkerhet med skärpa att fråga efter motiven för ett sådant handlande. I fallet Ritsem är naturvårderna på intet sätt överväldigande. Däremot är sysselsättningsfrågorna tunga och av stor vikt. Betydelsen för kraftförsörjningen av att fortsätta med viss vattenutbyggnad är ju också dokumenterad, inte minst i dagens debatt.

Man får i framtiden räkna med stora svängningar i elkonsumtionen över säsonger och över dygn. Därvid är vattenkraften överlägsen. Det gäller också om man ser det rent miljömässigt, eftersom oljekraft och även annan värmekraft ingalunda är miljömässigt harmlösa.

Vad gäller folkpartiet och moderaterna kan den i utskottet redovisade inställningen givetvis förstås rent förnuftsmässigt – naturligtvis om man kommer ihåg att det här är fråga om ett statligt och inte ett privat kraftverksbyggande. Det har nämligen hänt många gånger tidigare vid riksdagsbehandlingen av frågor som berör övre Norrland att dessa två partier gått emot motiverade projekt av det skälet. Jag behöver bara erinra om behandlingen genom åren av frågor som har gällt Statens skogsindustrier och Norrbottens järnverk.

Vad som däremot är något av en gåta är centerns och kommunisternas uppträdande i utskottet. Om de fasthåller vid sin inställning, kommer säkerligen dessa partiets företrädare att mer än en gång av folket i Norrbotten och Västerbotten bli ombedda att förklara sig – och detta i många olika sammanhang.

Utskottet avfärdar sysselsättningsmotivet dels med att det endast är fråga om ett temporärt tillskott av arbetstillfällen, dels med att det är statsmakterna som har ansvaret för att arbetsmarknadsproblemen i övre Norrland blir lösta på bästa sätt. Det är ganska enkelt att komma ifrån en så viktig fråga med en sådan skrivning!

Statsmakterna har redovisat ett förslag som utskottet avfärdar. Det är ett förvånansvärt lättsinne som utskottet därmed visar inför de arbetslösa möjligheter till sysselsättning. Det nu aktuella projektet bereder inget livstidsarbete, men påvisa något annat projekt, något realistiskt uppslag, som ger lika många årsverken! På den punkten tiger utskottet, och tystnaden är begriplig, den är talande. Men man kan vara förvissad om att alla de arbetslösa och i övrigt av denna fråga berörda anläggningsarbetarna och deras familjer, som nu följer den här debatten, mycket väl vet vad tystnaden betyder. Den betyder fortsatt arbetslöshet intill dess ett nytt projekt har arbetats fram.

Ett bifall till reservationen är liktydigt med nära nog omedelbart igångsättande, och sysselsättningen på mycket kort tid är därmed en realitet. Med värdefullt stöd av vpk säger de borgerliga nej till det största sysselsättningsprojekt som nu är aktuellt.

Det har i debatten framförts synpunkter på möjligheten att finna en lösning. Herr talman! Jag har här uteslutande berört frågan om utbyggnad av Ritsem och inte av Kaitum. Jag vill med hänvisning till vad herr Yngve Holmberg sade här tidigare i dag starkt ifrågasätta om det ändå inte finns en möjlighet att uppnå samstämmighet i de här frågorna, vilket skulle innebära att man – jag lägger då tyngdpunkten vid sysselsättningsskälet – skulle ha möjlighet att realisera projektet Ritsem.

Jag är väl medveten om att riksdagen är i tidsnöd för behandlingen av vad som skall avgöras på mycket kort tid men det är ändå frestande att mycket allvarligt ifrågasätta, om man inte borde undersöka möjligheterna att ge det andrum som skulle behövts för ett närmare resonemang om de synpunkter som herr Holmberg förde fram och som senare fick starkt stöd även av herr Häll. Kan man för dagen koppla bort Kaitum och enas om att bifalla vad som föreslagits i reservationen beträffande Ritsem, tror jag, herr talman, att riksdagen i dag fattar ett beslut som är mycket betydelsefullt för sysselsättningen inte enbart för stunden, utan även på lång sikt, med tanke på vad detta betyder just för denna grupp av människor.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i den här debatten, men jag har under dagen lyssnat till den med stort intresse.

Det blir ofta så i debatter i riksdagen när ständpunkter har formulerats i utskott, att man står där och kastar logikens knivar och verklighetens stenar över det dike som tron respektive partitillhörigheten har grävt.

I och för sig är det ju en väldigt svår och invecklad avvägningsfråga som riksdagens ledamöter står inför att avgöra. Det är en målkonflikt mellan å ena sidan ett naturvårdsintresse och å andra sidan ett sysselsättningsintresse och ett intresse att skapa underlaget för vårt industriella och ekonomiska framåtskridande. Jag har många gånger sagt att det finns inga enkla lösningar på de problemen. Det kan det finnas utanför huset hos dem som är hårt engagerade i den ena eller andra frågan och bara behöver ta hänsyn till sitt engagemang, sitt intresse och kan driva den synpunkten. Men det är en sådan enkel frontställning som aldrig kan komma i riksdagen, där man ju måste ta på sig ansvaret att fatta beslut, ett beslut som måste innebära att man väger in alla ståndpunkterna mot varandra. Det beslutet blir aldrig ett enkelt svart och vitt, utan det blir till sist ståndpunkter som med nödvändighet blir gråmelerade därför att det är någon del av en synpunkt som man måste uppoffra. Man måste antingen uppoffra ett ekonomiskt intresse eller ett sysselsättningsintresse eller man måste uppoffra en del av ett naturvårdsintresse. Det kommer ingen ifrån. Alla ståndpunkter blir ur en eller annan synvinkel gråmelerade.

Vi har haft en diskussion om våra älvar under många år, och jag har i tidigare skeden tagit livlig del i den. Vi tog beslutet att i naturvårdens och forskningens intresse avstå från utbyggnaden av tre stora älvar – spara dem – Vindelälven, Pite älv och Torne älv. Det innebar uppoffring av ett sysselsättningsintresse, och jag har i olika sammanhang blivit kritiserad för den ståndpunkt jag intog då från dem som hårt satsade på sysselsättningsfrågan. Men jag tror det var en rimlig avvägning ur en långsiktig synpunkt, där vi hade att ta hänsyn till forskningens behov av en orörd älv i Sydnorrland, miljövårdens intressen osv.

I detta långsiktiga beslut ingick också att man skulle bygga ut redan kvarstående älvar, och frågan om Kalixälven och Kaitum hölls öppen för vidare prövning. Den har sedermera skett. I den omgången fanns inte Ritsem med.

Jag skall nu inte ta upp hela sakargumentationen utan konstaterar bara att debatten har kännetecknats av att man har suttit i sina skyttegravar. Skall man ge någon karakteristik efter att ha lyssnat på den så har man från oppositionshåll argumenterat intensivt i miljövårdsfrågan när det gäller Kaitum därför att man där upplevt sina argument som relativt sett starkare. Man har alltså vidgat debatten från Ritsem till att gälla även Kaitum. Från socialdemokratiskt håll har man däremot inriktat argumentationen på Ritsem eftersom man där har upplevt sin argumentation som relativt starkare beroende på att miljövårdssynpunkterna där är mindre vägande – det är i stort sett alla ense om – och sysselsättnings-skälen mer vägande på grund av att det är ett akut behov av att skaffa arbete åt 500 människor. Det visar i någon mån svårigheterna att göra denna avvägning.

Bland de synpunkter som man kan ta hänsyn till är att man inte bör driva igenom en ståndpunkt om det sker med en smal, nästan tillfällig majoritet i riksdagen. Särskilt otillfredsställande är det i en så svår avvägningsfråga som den här. Man bör inte driva igenom en ståndpunkt som många skulle uppleva som kränkande. Jag förmodar att den

tveksamhet jag själv känt när det gäller Kaitum i stort sett har påverkats av de många människor som är starkt miljövårdsintresserade och av dem som är oroade över vad som skulle hända om man gör en överledning från en älv till en annan i den senare älvens nedre förlopp. Jag är rädd för att dessa människor skulle uppleva ett sådant beslut från riksdagen som kränkande. Det är en synpunkt som jag tycker att man måste väga in när man är i beslutssituationen. Å andra sidan är det uppenbarligen så att ett beslut att icke bygga ut Ritsem av många skulle upplevas som kränkande, därför att de befinner sig i den omedelbara risken att drabbas av arbetslöshet.

Jag hoppas att man inom oppositionen lyssnade till Knut Johanssons argumentation. Den var som alltid när han talar lågmäld och saklig. Men han talade om de åtskilliga hundratal av sina medlemmar som riskerar arbetslöshet och som varit rotade och arbetat i den bygd det gäller.

Jag har en gång hårt kritiserats för att jag sagt att vattenrallare också är människor, men jag kan gärna upprepa det nu därför att det är i sista hand människor med omedelbara försörjningsproblem det gäller. Nu representerar Knut Johansson byggnadsarbetarna medan jag representerar socialdemokratiska arbetarpartiet med dess oerhört starka intresse för människors möjligheter att få arbete. Jag tror att de människor som direkt berörs av denna fråga och många utanför deras led skulle uppleva det som djupt kränkande om man så hårt drev miljövårdssynpunkterna att man i detta fall berövade dem en försörjningsmöjlighet som för dem betyder oerhört mycket. Ja, det är den enkla situationen där jag har försökt undvika att ställa mig i skyttegravarna och i stället försökt se hur man kan betrakta detta och hur människor kommer att uppleva det. Det framgår mycket tydligt av debatten att miljövårdsentusiasterna har mycket starka argument när det gäller Kaitum – som de inte har när det gäller Ritsem. De som trycker på arbetsmöjligheterna har däremot mycket starkare argumentation när det gäller Ritsem.

Då jag gjorde ett mycket kort inlägg tidigare under dagen var det i överraskning över vad herr Holmberg sade. Herr Holmberg gav sig nämligen ur skyttegravan och sade, att det möjligen finns en chans att lösa denna fråga i resonlighetens tecken, så att säga i dialogens tecken. Man skulle då å ena sidan säga att Kaitum är så viktigt ur naturvårdssynpunkt att vi med mycket stor majoritet i denna riksdag bör slå fast att vi skall låta bli att bygga ut det. Å andra sidan skulle man skapa en bred majoritet i riksdagen för att Ritsem är så oerhört viktig ur sysselsättningsynpunkt för människorna där uppe att vi skall ställa oss bakom en utbyggnad därav.

Det vore ett sätt att lösa ett svårt avvägningsproblem i resonlighetens och det ömsesidiga hänsynstagandets tecken. Därför må det förlåtas mig om jag tog fasta på herr Holmbergs anförande och liksom mer eller mindre ställde en fråga till kammaren: Har vi underlag för att finna en lösning på denna punkt? Det må också förlåtas mig om jag då först och främst tänkte på de 500 människor, vilkas livsbetingelser så omedelbart påverkas av vårt beslut, och på alla de människor i bygderna där uppe som i övrigt är knutna till projektet. Det var naturligtvis min förhoppning när jag reagerade på herr Holmbergs uppstigande ur skyttegravan att jag

skulle få ett gensvar på förslaget om en lösning i resonlighetens och det ömsesidiga hänsynstagandets tecken.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Inom moderata samlingspartiet har vi under det senaste året noga diskuterat och noga övervägt vad som är riktigt och bäst när det gäller de stora frågor som vi i dag har att debattera. Vi har redan i höstas mycket klart deklarerat vår ståndpunkt: Ritsem bör inte exploateras. Om Ritsem inte exploateras är därmed det ännu betydelsefullare Kaitum bättre skyddat. Det är hänsynen till samerna och det är hänsyn till miljövärdena som har motiverat vårt ståndpunktstagande.

De mycket viktiga frågorna om sysselsättningen i norr måste lösas, men de måste lösas på andra och av oss också angivna vägar. Under de senaste tolv månaderna har antalet arbetslösa i skogslänen ökat med ett par tusen, dvs. med fem gånger fler än exploateringen av Ritsem skulle kunna ge arbete under en fyraårsperiod. En oskicklig konjunkturpolitik och brister i lokaliseringpolitiken är den främsta förklaringen till denna försämring. Detta konstaterande ger en klar anvisning om på vilket sätt de verkligt stora och mera bestående sysselsättningsvinsterna kan åstadkommas.

Herr Regnéll har för vårt parti på ett utförligt sätt tidigare i dag redovisat grunderna för vårt ställningstagande. Jag instämmer till fullo i vad herr Regnéll sagt. Det har under den långa debatt som förts i dag inte framkommit något som ger oss anledning att frånträda vår uppfattning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s):

Herr talman! Det finns inte mycket mer av argument som kan presenteras i det här sena skedet av debatten. Det visas klart av det anförande som herr Burenstam Linder nyss framhöll.

Man kan, herr talman, i en del av talen även från oppositionshåll spåra ett intresse för en lösning av denna fråga, som skulle innebära ett beslut att Kaitumprojektet avskrivs och att man i så fall är beredd att ge stöd för en utbyggnad av Ritsem. Jag tror, herr talman, att det skulle vara av värde om denna frågeställning närmare prövades av näringsutskottet, och jag ber därför att få föreslå att ärendet återremitteras till detta utskott.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Näringsutskottet är helt självfallet berett att pröva om det finns möjligheter till en kompromiss i denna fråga. För reservanterna är det en viktig angelägenhet att Ritsemutbyggnaden kommer till stånd och att de arbetstillfällena en sådan ger räddas åt människorna där uppe. I fråga om Kaitumutbyggnaden har jag tidigare här i dag deklarerat att jag personligen inte är inställd på att den skall komma till stånd. Vi är självfallet beredda att pröva möjligheterna att säga ifrån i fråga om Kaitum, om vi kan komma överens i övrigt, och därför får väl utskottet på nytt pröva om det finns möjlighet för ett ställningstagande som skulle vara till fördel för de arbetslösa människorna i norr och även för en vettig kraftförsörjning.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! I sakfrågan hänvisar jag till vad våra representanter i utskottet har framfört i utskottsbetänkandet och i kammaren här i dag. Låt mig bara därutöver säga, i den mån det inte är berört, att den konflikt som statsministern berörde tyvärr – jag säger avsiktligen tyvärr – är förknippad med de ställningstaganden som gäller i de allra flesta miljövårdsärenden. Det finns en konflikt mellan kravet på sysselsättning och ett tillgodoseende av miljövårdskravet.

Beträffande yrkandet om återremiss är jag medveten om att det räcker att en tredjedel av de röstande biträder det förslaget för att det skall bli återremiss. Jag vill för vår del säga att så som ärendet har handlagts, så som genomgången har varit i utskottet och så som ställningstagandena har redovisats här ser jag inga förutsättningar för att en sådan åtgärd skulle leda till ändrade beslut. Men jag är medveten om att den socialdemokratiska gruppen helt av egen kraft kan klara återremissen.

Därest ärendet går till omröstning nu, kommer vi att vidhålla den ståndpunkt som har kommit till uttryck i utskottsbetänkandet och vid voteringar rösta för utskottsmajoritetens förslag.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! I voteringsfrågan ber jag att få instämna med herr Fälldin. Folkpartiet kommer att rösta för utskottets förslag. Jag kan göra den deklarationen utan svårighet, eftersom folkpartigruppens hållning under hela detta ärendes behandling varit klar och entydig.

Behandlingen i utskottet har varit tillräckligt grundlig. Vi skulle inte ha ändrat oss, om statsministern hade gått upp och efter vanan skällt ut oss. Nu har statsministern för en gångs skull varit vänlig. Det känns litet överraskande, men det hjälper inte. Vi står fast.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Med anledning av det uppkomna läget vill jag på vpk-gruppens vägnar deklarera att inte heller vi finner anledning att ändra det ställningstagande vi tidigare gjort till förmån för utskottsförslaget.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Beträffande det förslag som har framförts om en återremiss till näringsutskottet vill jag deklarera att vi inom moderata samlingspartiet har den uppfattningen att en sådan icke skulle ge förutsättning för några nya ställningstaganden.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr TALMANNEN yttrade: Propositioner framställs först beträffande det under överläggningen framställda yrkandet om återförvisande av ärendet till utskottet för ytterligare utredning. Jag erinrar om att det i § 63 RO stadgas: "Om ledamot av riksdagen yrkar det och minst en tredjedel av de röstande förena sig om yrkandet, skall frågan dock återförvisas till utskottet för ytterligare utredning."

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

Propositioner gavs först på bifall till yrkandet om återförvisande av de i förevarande betänkande upptagna frågorna till utskottet för ytterligare utredning samt vidare på avslag på återremissyrkandet, och förklarades minst en tredjedel av de röstande ha besvarat den först framställda propositionen med ja. Sedan herr Helén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller yrkandet om återförvisande av de i näringsutskottets betänkande nr 15 upptagna frågorna till utskottet för ytterligare utredning röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Erhåller ja ej minst en tredjedel av de avgivna rösterna har kammaren avslagit återremissyrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades minst en tredjedel av de röstande ha röstat för ja-propositionen. Då herr Helén begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	143
Nej	—	169
Avstår	—	6

Kammaren hade alltså bifallit yrkandet om återförvisande av ärendet till utskottet för ytterligare utredning.

§ 2 Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 16 i anledning av proposition angående godkännande av avtal mellan statens vattenfallsverk och AB Svarthålsforsen m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3 Vissa organisations- och anslagsfrågor m. m. rörande försvaret

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 9 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa organisations- och anslagsfrågor m. m. rörande försvaret jämte motioner.

Punkten 1

Ramberäkningar m. m.

I propositionen 1971:1 hade Kungl. Maj:t (bilaga 6, s. 7–22 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 januari 1971) berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som anförts om ramar och planeringsinriktning för det militära försvaret och civilförsvaret.

I detta sammanhang hade behandlats följande motionsyrkanden:
Beträffande utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1971/72 och planeringsinriktningen

dels motionen 1971:474 av herr Bohman m. fl., i vilken hemställts att

riksdagen skulle besluta att i sitt yttrande över vad Kungl. Maj:t anfört om ramar och planeringsinriktning uttala

1. att icke utnyttjade anslag för budgetåret 1969/70 om avrundat 85,6 miljoner kronor skulle få tillgodoräknas kostnadsramen för det militära försvaret under budgetåret 1971/72,

2. att planeringsinriktningen för verksamheten inom det militära försvaret från och med budgetåret 1972/73 skulle, i avvaktan på nästa försvarsbeslut, ske med utgångspunkt från en ökning av utgiftsramarna med 100 miljoner kronor per budgetår,

3. att ställning till förslaget i övrigt kunde tagas först sedan den av Kungl. Maj:t anmälda propositionen om materielanslag och bemyndigande belopp blivit för riksdagen framlagd,

dels motionen 1971:1272 av herr Bohman m. fl., såvitt avsåg hemställan att riksdagen skulle besluta

1. att det militära försvarets utgiftsram för 1971/72 uppräknades med 33,13 miljoner kronor fördelat på anslagen Underhåll av tygmateriel m. m. med 3,7 miljoner kronor, Underhåll av fartyg m. m. med 2 miljoner kronor, Drift och underhåll av flygmateriel m. m. med 25,5 miljoner kronor, Hemvärnet: Övningar med 1,09 miljoner kronor och Hemvärnet: Intendenturmateriel m. m. med 1,47 miljoner kronor,

2. att uttala att framtida ramberäkningar med budgetåret 1971/72 som underlag skulle ske med det tillfälligt innehållna beloppet om 100 miljoner kronor inräknat i detta underlag.

Beträffande försvarsutredning m. m.

dels motionen 1971:689 av herr Hermansson i Stockholm m. fl., i vilken hemställts att riksdagen beslutade att i skrivelse till regeringen föreslå

1. att försvarsutredningen erhöll nya direktiv i enlighet med de riktlinjer som anförts i motionen och som mera detaljerat framlagts i motionen 11:421 år 1969,

2. att, när den försvarsordning som riksdagen därigenom uttalat sig för blev väsentligen billigare än den nuvarande, en snabbutredning tillsattes för att i enlighet med den nya försvarsordningens principer nedtrappa militärutgifterna med 3 miljarder kronor under en treårsperiod, varav 750 miljoner kronor under budgetåret 1971/72,

3. att ett program för civilt utnyttjande av de genom den nya försvarsordningen frigjorda resurserna skyndsamt utarbetades.

dels motionen 1971:699 av fru Theorin m. fl.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med avslag å motionerna 1971:474 och 1971:1272, båda motionerna såvitt nu var i fråga, godkände Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för budgetåret 1971/72 för det militära försvaret,

2. att riksdagen med avslag å motionen 1971:474, såvitt nu var i fråga, godkände Kungl. Maj:ts förslag till planeringsinriktning för det militära försvaret,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1272 såvitt avsåg uttalande om framtida ramberäkningar,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:689 angående försvarspolitiken,

5. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:699 om en planering av icke-militära försvarsmetoder,

6. att riksdagen såvitt gällde civilförsvaret godkände Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för budgetåret 1971/72 och planeringsinriktning.

Reservation hade avgivits

1. av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (båda m), som ansett att utskottet under 1–3 bort hemställa,

1. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna 1971:474 och 1971:1272, båda motionerna såvitt nu var i fråga, godkände reservanternas förslag till ramberäkning för det militära försvaret för budgetåret 1971/72,

2. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1971:474, såvitt nu var i fråga, godkände reservanternas förslag till planeringsinriktning för det militära försvaret,

3. att riksdagen med bifall till motionen 1971:1272, såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas uttalande om framtida ramberäkningar.

Herr TALMANNEN yttrade:

Överläggningen rörande punkten 1 må omfatta även punkterna 2–17, men yrkanden beträffande sistnämnda punkter framställs först sedan desamma föredragits.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m):

Herr talman! Riksdagen skall nu ta ställning till de olika förslagen i fjärde huvudtiteln i fråga om det sista året av 1968 års försvarsbeslut, detta olyckliga beslut som vi från moderata samlingspartiet aldrig har accepterat och vars skadliga konsekvenser för vart år blir alltmera uppenbara.

Nu menar vi inte alls att det i och för sig måste vara orimligt att lägga försvarseffekten på en annan och kanske också på en lägre nivå än den som vi alla tidigare var ense om. Vi erkänner att det kan vara svårt att exakt ange var den lämpligaste nivån kan ligga.

Men vi tycker att det är helt felaktigt och knappast förenligt med det politiska ansvar som man borde kunna kräva att i dagens situation driva en kontinuerlig, smygande nedrustning. Vi menar att försvarspolitikerna för det första alltid måste ha en klar och öppet redovisad inriktning som konsekvent följs till dess att beslut om ändring fattas och för det andra att den skall föras så att de uppföringar som avkrävs medborgarna i form av värnplikt, skatter och annat skall omsättas i försvarseffekt på effektivaste vis.

I intet av dessa avseenden fyllde 1968 års försvarsbeslut måttet. Det var ett beslut som var "politiskt" i detta ords sämsta bemärkelse; det sökte ge intryck som inte hade saklig täckning, det sköt de stora problemen som det självt hade skapat på framtiden, och det presenterades trots detta som ett vidmakthållande av den hittills förda försvarspolitikerna i stort sett oförändrad. Beslutets verkliga innebörd förnekades energiskt.

Själve statsministern hade t. o. m. samvete att tala om att det betydde en fortsatt upprustning osv.

Visserligen blev den försvagning som det satte i gång inte omedelbart så påtaglig. Det beror på den långsiktighet med vilken försvaret arbetar och måste arbeta när det gäller materielanskaffning, utbildning och annat. Försvarets aktuella situation är alltid en produkt av beslut och åtgärder från en rad tidigare år. Jag vill illustrera detta med det kända exemplet flygplanet Viggen. Det projektet hade dragit miljardbelopp i forsknings- och projekteringskostnader flera år innan det hade avkastat ett enda uns av försvarseffekt. Om man gör tankeexperimentet att dessa miljardbelopp hade dragits in under projekteringsperioden – att man med andra ord hade avfört projektet utan att ersätta det med någonting annat – hade detta inte märkts på försvarseffekten på bra länge. Däremot skulle nedgången så småningom ha blivit väldig och inte varit möjlig att reparera – åtminstone inte till rimliga kostnader eller på kort tid.

Det ofta upprepade påståendet att försvarseffekten inte har nedgått genom 1968 års försvarsbeslut skulle alltså inte – även om det vore sant, vilket det inte är – vara det ringaste bevis för att försvarspolitiken förs på ett sätt som kan vara godtagbart vare sig från säkerhetspolitiska eller från ekonomiska utgångspunkter.

Det hör vidare till bilden att intentionerna i 1968 års försvarsbeslut inte har fullföljts. Utgifter som inte var förutsedda när beslutet fattades har lagts in i försvarskostnaderna utan att ramarna har vidgats, och priskompensationen har varit otillräcklig. Materielanslagen kommer enligt myndigheternas bedömning att för perioden bli ett par tre hundra miljoner kronor lägre än vad man i beslutet räknade med. Och framtiden ter sig inte ljusare.

Jag ämnar i dag inte närmare gå in på den fortsatta försvarspolitiken sådan som den skall utformas i ett kommande försvarsbeslut. Vad vi nu har att diskutera är budgetåret 1971/72. Jag vill dock uttala den förhoppningen att den nu arbetande försvarsutredningen skall komma att ta sig den frihet som utredningsdirektiven inte ger den, nämligen att fundera över och försöka bli ense om de försvarskostnadsramar som kan vara erforderliga under planeringsperioden. Den pågående nedrustningen måste rimligen avbrytas på någon nivå, och skall inte försvarsutredningen försöka komma på det klara med var den nivån ligger vet jag inte vad utredningen har för funktion.

Regeringen har nyligen utfärdat direktiv för utarbetandet av alternativa programplaner för nästa period – vid sidan om försvarsutredningen, såvitt jag vet, i vart fall innan utredningen rimligen kan ha hunnit förvärva tillräcklig kompetens för att ta ställning till dem. Och dessa direktiv har som *högsta* alternativ en ram som inte räcker till för att bibehålla ens den försvarseffekt som den startar från. Nedrustningen är alltså av regeringen avsedd att löpa vidare så långt det går att blicka framöver.

Herr talman! Jag skall med anledning av detta göra ett par reflexioner, även om de i viss mån innebär en liten utvikning från mitt egentliga ämne.

En fortgående nedrustning är inte bara olycklig genom den konkreta

minskningen i försvarets förmåga – den har också andra effekter. Ett av försvarsmaktens verkligt allvarliga problem, kanske det allvarligaste just nu på kort sikt, är bristen på befäl; alltså att själva grundvalen för en effektiv och meningsfull utbildning av de värnpliktiga sviktar. Orsaken anges av myndigheterna vara dels ett för lågt löneläge, dels brister i arbetsmiljön. Om detta är riktigt så är det ju saker som går att rätta till, åtminstone på litet sikt, och jag hoppas att de blir tillrättade. En faktor i arbetsmiljön som dock betyder mycket är huvudmannens – statsmakternas – inställning till försvaret. Det fordras idealism för att ge sitt bästa i det militära arbetet. Det fordras en känsla av att försvaret fyller en viktig funktion i samhället och att dess arbete och strävanden uppskattas. Det är svårt att hysa en sådan känsla i en ständigt pågående nedrustning, det vet jag av personlig erfarenhet från början av 1930-talet, när vår förra stora nedrustningsperiod pågick.

Arbetsmiljön påverkas också i hög grad av det stöd som statsmakterna ger försvarets befattningshavare vid fullgörandet av deras ofta besvärliga och otacksamma uppgifter. Om försvaret skall kunna väcka förtroende, såväl inom som utom landets gränser, så måste disciplin och hållning krävas av all militär personal. Det är regeringens skyldighet att se till att de militära myndigheterna ges möjlighet till och avkräves skyldighet att, i den mån brister i de här avseendena föreligger, reparera dem. I det arbetet, som verkligen inte är lätt i dagens situation, krävs det stöd av regeringen inte minst i form av klara direktiv och vilja att ta ansvar för att dessa direktiv följs.

Det är också regeringens skyldighet att se till att propaganda med direkt syftning till att omintetgöra eller försvåra genomförandet av beslut som statsmakterna fattar inte bedrivs i otillåtna former eller får stå oemotsagd.

Det är slutligen regeringens skyldighet att avhålla sig från åtgärder som försvarets företrädare måste uppfatta som direkt fientliga mot dem och mot det som de är ålagda att arbeta för; jag tänker på jippon som inställandet av repetitionsövningar och lockout av officerare.

Det har under senaste tiden redovisats undersökningar, som har visat en ganska starkt sjunkande försvarsvilja. Kanske inte alarmerande siffror, men väl värda att observera. Försvarsviljan beror på många faktorer, men den är också i hög grad en funktion av tilltron till försvarets förmåga att verkligen skydda det svenska folket. Den tilltron vinnes genom undervisning och upplysning, men självfallet bara om denna undervisning och upplysning kan grunda sig på en verklighet som innebär att arbetet inom försvarsmakten bedrivs effektivt och att försvaret ges tillräckliga resurser för att kunna uppnå det som man säger sig eftersträva.

Herr talman! Jag återgår så till 1968 års försvarsbeslut. De farhågor som uttalades av de borgerliga partierna, när detta beslut för tre år sedan påtvingades oss, har blivit mer än besannade. Det finns många vittnesbörd om detta. I en intervju häromdagen uttalade chefen för armén, förutvarande försvarsstabschefen, att den kvalitativa urholkningen inom armén är allvarlig. Förbandens rörlighet är lägre än önskvärt. Motoriseringen, som borde ha varit genomförd nu, har inte kunnat ske. Det finns fortfarande pansarförband som åker i terrängbilar i stället för i pansrade

fordon. Bristerna är ett faktum oavsett vad man gör under ett antal år framöver. Så långt arméchefen.

Detta är precis vad vi sade skulle komma att ske. Den kritik som vi från borgerligt håll riktade mot försvarsbeslutet 1968 har visat sig väl motiverad. När riksdagen fattade det beslutet avgav vi gemensamt löftet att för varje nytt år under perioden söka återvinna en trygghetsskapande försvarspolitik.

Det är mot denna bakgrund tragiskt, tycker jag, att moderata samlingspartiet nu står ensamt om förslag som skulle förbättra situationen omedelbart men som framför allt skulle ge bättre utgångspunkter och större handlingsfrihet inför det kommande försvarsbeslutet.

Ingen motion har väckts av mittenpartierna, och inte ett ord av kritik har av dem i år fogats till utskottsbetänkandet. Jag har emellertid svårt att tro att detta beror på att man totalt har ändrat mening. Jag kan inte tänka mig att den motvilja mot försvarsbeslutet som var så stor att samtliga borgerliga ledamöter lämnade den dåvarande försvarsutredningen nu kan ha vänts i ett accepterande av någonting som är ännu sämre. Det är säkert inte så, och jag skulle därför vilja efterlysa klara deklARATIONER härom från mittenpartiernas sida.

Herr talman! Låt mig så redogöra för moderata samlingspartiets alternativ till regeringsförslaget. Vi har för varje år krävt att inriktningen av planering och anskaffning skall ske mot tänkta framtida rammar, som årligen beräknas öka i fast penningvärde. Detta är nödvändigt för att planeringen skall kunna grunda sig på en någorlunda bibehållen försvarseffekt och framför allt för att långsiktiga och kortsiktiga insatser skall kunna jämföras med varandra och balanseras mot varandra. Det är fel att, som man nu gör, planera mot en försvagning som blir allt påtagligare ju längre perspektivet sträcker sig. Det är fel alldeles oavsett på vilken nivå man lägger försvarskostnaden. Det är en generell företeelse. Vi vidhåller yrkandet även i år och föreslår som huvudinriktning kostnadsramar som årligen ökar med 100 miljoner kronor.

Under förra budgetåret blev den av riksdagen anslagna utgiftsramen för försvaret inte helt utnyttjad. Detta berodde i första hand på att avlöningsanslagen från början hade upptagits med större belopp än som sedermera visade sig vara erforderliga. När försvarets myndigheter under budgetåret konstaterade att så skulle bli fallet, gjorde de framställning till regeringen om att få omdisponera medlen, men denna anhållan bifölls icke. Nu föreslår regeringen att av de belopp som blev över bara en liten del skall få överföras till utgiftsramen för nästa år och att resten alltså skall indragas till statskassan. Som motiv åberopas samhällsekonomiska skäl.

Moderata samlingspartiet kan inte finna ett sådant handlande lämpligt. Om man av de militära myndigheterna kräver bästa planering och bästa hushållning med tilldelade medel – och det skall man göra med all kraft – då bör också ramarna få fullt utnyttjas och begärda överflyttningar mellan anslag få ske. Vi kan godtaga samhällsekonomiska skäl som motiv för förskjutningar mellan olika år när så kan ske utan alltför stora skador, men vi kan inte godta dem som skäl för indragningar. Försvaret skall dimensioneras efter behovet av försvar och får inte bli en restpost i samhällsekonomin.

Vi yrkar därför att underutnyttjandet från förra budgetåret, 85,6 miljoner kronor, skall tillgodoföras ramen för 1971/72.

Däremot menar vi att samhällsekonomiska skäl kan tala för att återtagandet delvis uppskjutes. Om inte utvecklingen visar sig medge annat, vill vi för nästa budgetår begränsa utgiftsökningen till drygt 33 miljoner kronor.

Det är enligt vår mening principiellt godtagbart att infoga även försvarsverksamheten i en effektiv konjunkturpolitik. Förutsättningen är dock att det sker med balans åt båda hållen och att det inte är andra syften som man är ute efter, så att det i verkligheten bara leder till indragning av anslag.

När försvarsministern i statsverkspropositionen föreslår att 100 miljoner kronor av anslagsramarna för nästa budgetår tillfälligt skall innehållas av samhällsekonomiska skäl, så har vi alltså i princip intet att invända. Försvarsministern förklarar uttryckligen att åtgärden inte skall få medföra ändringar av den ekonomiska ramen enligt 1968 års försvarsbeslut. Beloppet skall få disponeras senare, när det samhällsekonomiska läget så medger.

Men vi har faktiskt svårt att tro på den goda viljan härvidlag. Åtgärden har en alltför obehaglig likhet med handlingssättet år 1967. Det gällde också då sista året i ett försvarsbeslut. Den gången drog man ner ramen med nära 250 miljoner kronor under bestämda försäkringar att beloppet senare skulle återhämtas. I dag gäller det ett mindre belopp, men det beror säkerligen på att det inte går att minska mera i dagens mycket kärvara ekonomiska läge för försvaret.

Löftet om återtagning är föga förpliktande, eftersom det inte finns några kostnader fastställda för den tid då man tänker sig att återtagningen skall ske. Förra gången fick den ingå i ramar som knappast i alla fall hade kunnat göras lägre. I år blir löftet ännu tunnare genom att uppskjutandet tar sig form av ökade reservationer på materielanslagen, och dessa reservationer skall enligt beslut som riksdagen redan har fattat dras in till statskassan när det nya planeringssystemet träder i kraft om litet mer än ett år.

Vi har därför från moderata samlingspartiets sida framfört ett krav i sammanhanget, att riksdagen skall göra ett bestämt uttalande om att det tillfälliga uppskjutandet skall inräknas i ramen för 1971/72, då den ramen i framtiden tas till utgångspunkt för jämförelser. Det kan tyckas vara ett egendomligt krav, och jag håller med om att det är egendomligt att det skall behöva ställas. Vi gör det emellertid på grund av erfarenheterna från förra försvarsbeslutet.

Då gjorde regeringen alltså ett s. k. uppskjutande sista året på en kvarts miljard kronor och så tog man den sålunda reducerade ramen som utgångspunkt för sina jämförelser mellan det gamla försvarsbeslutet och det nya. Man påstod så att det nya inte alls innebar någon ändring i försvarspolitiken utan bara att ökningstakten något hade dämpats. En felaktigare beskrivning får man leta efter, och vi tycker att riksdagen borde undanröja risken för en upprepning av sådant missbruk av ett sakligt underlag.

Vi tycker också att om regeringen menar allvar med beslutet om

återtagning så snart som samhällsekonomin detta medger borde den yttre förutsättningen härför ha skapats genom att regeringen hade begärt behövliga beställningsbemyndiganden. Så har inte skett. Regeringen har minskat beloppen av sådana bemyndiganden med ungefär 110 miljoner kronor i förhållande till vad myndigheterna hade föreslagit. Vi i moderata samlingspartiet yrkar därför på att bemyndigandena ökas med sammanlagt 260 miljoner kronor för att ge möjlighet till återhämtning av uppskjutna anslag och till de förbättringar i övrigt i olika avseenden som vi förordar.

Det belopp som försvarets materielverk begärt för underhåll av de tre försvarsgrenarnas materiel har av regeringen nedräknats med drygt 30 miljoner kronor. Detta förefaller oss föga välbetänkt. Det är på försvarets område liksom på alla områden i regel mycket dålig ekonomi att spara på underhållskostnader. När det gäller försvarsmaterielen finns det också andra skäl för att inte eftersätta underhållet.

Vårt värnpliktssystem innebär att verksamheten i fred helt koncentreras på utbildning av värnpliktiga till krigsbefattningar, varvid bara en mindre del av materielbeståndet användes. Resten skall hållas klar för bemanning och funktion vid mobilisering eller beredskapsförstärkning. Det är av alldeles avgörande betydelse att den förrådshållna materielen är i fullgott skick, så att den med kortaste varsel kan fungera och fullt utnyttjas. Det kan inte tillåtas att t. ex. ett örlogsfartyg skall behöva undergå reparationer eller kräva lång intrimning innan det efter mobilisering kan användas för sin krigsuppgift.

Materielunderhållet är också en fråga om personalens säkerhet. Detta gäller all materiel, men det är särskilt uttalat i fråga om flygmaterielen. Där utgör säkerhetskravet enbart ett absolut hinder för en reducering av underhållsvolymen. De av försvarets materielverk föreslagna kostnaderna kan inte nedbringas utan de allvarligaste konsekvenser. Försvarets myndigheter kan därför heller inte låta reduceringen ske. De måste begära att till anslagen få överföra medel från de belopp som var avsedda för materielanskaffning. Och så blir denna ytterligare beskuren. Moderata samlingspartiet kan inte acceptera en sådan metod. Vi yrkar att underhållsanslagen skall ökas till av materielverket föreslagna belopp.

Herr talman! Den försvarsvilja och känsla av ansvar för det svenska samhällets säkerhet som tar sig i uttryck i frivilligt försvarsarbete är en mycket stor tillgång för vårt land. Den är inte bara av värde som uttryck för beslutsamhet och vilja att stå emot angrepp, den har också ett värde genom det direkta tillskott till försvareffekten som den skänker. Det är tillskott som är av extra vikt under den försvagning som försvaret nu undergår. Detta gäller i hög grad hemvärnet. Det kan avlasta linjeförbanden en del av dessas uppgifter, och det kan genom sin spridning över landets yta i någon liten mån kompensera de brister i rörligheten för infanteribrigaderna som den nya försvarspolitikerna gjort det omöjligt att förbättra på det sätt som tidigare var tänkt.

Regeringen har inte helt velat tillgodose myndigheternas förslag om anslag åt hemvärnet. Detta gäller i fråga om både övningar och intendenturmateriel. Övningarna har av myndigheterna beräknats kräva något större kostnader än tidigare på grund av det nya värnpliktssystemet.

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

met. I fråga om intendenturmaterielen har materielverket föreslagit anskaffning under nästa budgetår av hela det resterande behovet av regnplagg till hemvärnsmännen. Moderata samlingspartiet anser att det är angeläget att hemvärnets övningar får bedrivas enligt planerna, och vi anser det skäligt att frivillig personal – inte alltid så ung – som kommenderas ut i ur och skur skall förses med regnplagg. Vi yrkar att myndigheternas önskemål på dessa punkter blir tillgodosedda.

Herr talman! Jag vill slutligen gärna säga att jag personligen är djupt bekymrad över den nu förda försvarspolitiken. Dess följder blir undan för undan allt allvarligare och alltmera oundvikliga. Vad som är så skrämmande är att den inte stöder sig på några påståenden om att läget för vår del skulle ha blivit så mycket mindre riskfullt. Tvärtom säger försvarsministern i årets statsverksproposition följande, och det är inga överord: ”Det gångna årets säkerhetspolitiska händelser ger intryck av ökad politisk avspänning i Europa. Jag vill dock understryka att detta förhållande får avgörande betydelse endast om det också ger upphov till rustningsbegränsningar. Så har inte blivit fallet. Supermakterna har inte inskränkt eller aviserat begränsningar i sina planer på utveckling och anskaffning av avancerade vapensystem. De konventionella styrkorna i Europa är i stort sett oförändrade. Beredskapen är fortfarande hög och övningsverksamheten intensiv även i vårt närområde.”

Nej, regeringens försvarspolitik stöder sig på påståendet att ingenting egentligen har hänt eller händer inom det svenska försvaret, att allt är i stort sett som förut och att handlingsfriheten inför framtiden är obeskuren. Det är detta som är så alarmerande, därför att det är så felaktigt.

Moderata samlingspartiet har inte medverkat till den nya försvarspolitiken. Vi har varje år framlagt förslag, som skulle vända utvecklingen åt rätt håll. Vi gör detta också i år.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 1 i försvarsutskottets betänkande nr 9.

I detta anförande – under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – instämde herr Petersson i Gäddvik (m).

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Tillsammans med tio andra socialdemokrater har jag i motion 699 begärt att tilläggsdirektiv skall ges till försvarsutredningen om att formulera och analysera olika former av icke-militära försvarsmetoder som en del i det långsiktiga planeringsarbetet inom utredningen.

Låt mig bara helt kort teckna bakgrunden till motionen. Rustningsutvecklingen runt om i världen sväljer mer än 1 000 miljarder kronor varje år. Detta anslås för rent destruktiva ändamål. Nya vapen framställs – atomvapen, biologiska och kemiska vapen. Dessa vapen prövas, lagras och t. o. m. används. De riktar sig framför allt mot civilbefolkningen. Samtidigt med den tekniska utvecklingen av vapnen har en total omkastning av den moraliska bedömningen av konflikter och regler för krigföring skett. Strategerna bedömer civilbefolkningen som ett betydel-

sefullt militärt mål. De biologiska vapnen är de enda vapen som någonsin har uppfunnits uteslutande i syfte att decimera civilbefolkningen!

Kemisk krigföring via växtförstörelsemedel har använts i Vietnam och fått fruktansvärda följder med missfall, fosterskador, missbildningar och långsiktiga kanske ohjälpliga skador på naturen. År 1925 förbjöds i Genèveavtalet användandet av biologiska stridsmedel. Först nu har USA efter starka påtryckningar från övriga stater sagt ifrån att man är villig att avskaffa sina biologiska vapen. Men motivet för USA är att de inte är särskilt användbara! De kemiska vapen som bl. a. använts i Vietnam tänker man ha kvar, vapen som kan användas att uthungra hela befolkningar med. Utrikesministern kallade i utrikesdebatten i våras detta för "en form av krigföring med sina anonyma stryphänder som väcker avsky och indignation över hela världen".

En växande grupp människor är tveksam inte bara till denna utveckling utan också till möjligheterna att med traditionella militära metoder åstadkomma fred mellan nationer. Allt fler menar att andra vägar till försvar för väsentliga värden bör prövas. Sverige åtnjuter omfattande internationell goodwill. Det bör vara möjligt för Sverige att i konsekvens med sitt aktiva fredsarbete vinna förståelse för en medverkan till att finna andra försvarstekniska lösningar än de militära.

Med denna bakgrund har vi i motionen bl. a. pekat på grundprinciperna för civilt motstånd och menat att man här skulle kunna finna användbara former av icke-militära försvarsmetoder. Detta är inte motionärerna ensamma om. Även den socialdemokratiska partikongressen 1969 diskuterade frågan om prövning av icke-militära försvarsformer och anslöt sig till ett yrkande om att förutsättningslösa studier av alternativa försvarsformer skulle genomföras.

Utskottet har nu i positiva ordalag avvisat motionen under hänvisning till att försvarsutredningen genom försvarsministerns försorg kommer att få särskilt underlag för en bedömning av frågan om och i vilken mån civilmotståndets principer kan tillämpas i vårt land. Man säger vidare i utskottets utlåtande att försvarsutredningen härvid även torde överväga behovet av särskild forskning rörande icke-militära försvarsmetoder. Önskemålet om ett närmare studium av försvarsmetoder som inte förutsätter våld blir – enligt utskottet – därmed tillgodosett, och något riksdagens uttalande är inte påkallat.

Såvitt jag förstår är det första gången det klart sagts ut att ett sådant närmare studium av försvarsmetoder utan våld skall ingå i försvarsutredningens arbete, och detta noterar vi motionärer som ett stort framsteg. De särskilda studier som försvarsministern initierat om civilmotstånd men som ännu inte publicerats är vi självfallet intresserade av att få ta del av. Vi förutsätter naturligtvis att det motionen åsyftat – att formulera och analysera olika former av icke-militära försvarsmetoder som en del i det långsiktiga planeringsarbetet inom utredningen – inte kan anses tillgodosett med denna studie, hur intressant och givande den än kan vara. Långsiktigt analys- och forskningsarbete är säkerligen nödvändigt innan vi har tillräcklig kunskap om dessa metoders förutsättningar och konsekvenser.

Från avdelningen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

universitet har nyligen ansökts om knappt 400 000 kronor för budgetåret 1971/72 för ett forskningsprogram om icke-militära kampformer. Forskningsprogrammet beräknas vara avslutat våren 1975. Både försvarsministerns visade intresse och, som jag tolkar det, den positiva skrivningen i utskottsbetänkandet ger anledning att räkna med att en sådan framställning säkerligen kommer att behandlas välvilligt. Jag vill i det här sammanhanget påpeka att vi strax skall fatta beslut om 32 miljoner i förslagsanslag till FOA för förvaltningskostnader och 52 miljoner i reservationsanslag för forskningsverksamhet vid FOA plus materielanslag om högst 6 miljoner kronor.

Utskottet har i sin skrivning understrukit att ett civilt motstånd endast kan komma i fråga som komplement till nuvarande försvarsmetoder. Till det är att säga att motionärerna har framhållit att en sådan förändrad försvarsform inte kan innebära en abrupt nedtrappning av vårt nuvarande militära försvar. Kunskap om metoderna och deras effektivitet och förutsättningar kräver ett planmässigt och förutsättningslöst arbete och en betydande insats av bl. a. forskning innan över huvud taget frågan om alternativ eller komplement kan ställas. Motionärerna har inte heller ställt det kravet.

Mot ett enigt utskotts, som jag ser det, positiva skrivning och upplysningen att försvarsutredningen kommer att ta upp frågan om icke-militära försvarsmetoder i sitt arbete kommer jag inte att yrka bifall till motionen. Jag vill dock avslutningsvis än en gång understryka att en seriös behandling måste innebära inte bara ett studium av redan initierat material utan också det långsiktiga analys- och forskningsarbete som motionen krävt och som är nödvändigt om detta "jungfruliga" område någonsin skall kunna tillmätas värde. Ett sådant arbete bör enligt min mening ha jämbördig dignitet med övrigt militärt perspektivarbete.

I detta anförande instämde fru Normark (s).

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna är anhängare av varje folks ovillkorliga självbestämmanderätt liksom dess rätt att försvara densamma. Partiet ansluter sig till principen att alla mellanstatliga tvistefrågor skall lösas vid förhandlingsbordet och att en utveckling mot arvnstning och fred bör främjas med alla rationella medel.

1968 lade vi fram en motion med förslag att en ny försvarsutredning skulle pröva förutsättningarna för en rekonstruktion av försvaret, ägnad att tillmötesgå tre väsentliga önskemål. Dessa tre önskemål för det svenska försvarets uppbyggnad var

att göra det arbetsdugligt även inför risken av svårare krigsvillkor än de av militärledningen hittills förutsatta,

att eliminera dess karaktär av hinder för nedrustning, och

att avsevärt nedbringa dess kostnader.

Denna motion, liksom motioner 1969 och 1970 i samma riktning, avslogs av riksdagen. Emellertid anser vi att vad som anfördes i dessa motioner fortfarande äger giltighet — egentligen har utvecklingen bekräftat det motiverade i våra synpunkter, varför vi återkommer även i år.

Vi anser att om Sverige skall ha ett militärt försvar, så måste detta vara arbetsdugligt, inte endast vid ett visst, i förväg utfunderat krigsfall, utan också vid olika alternativ, inklusive möjligheten att ensamt stå emot en mycket överlägsen angripare. Vi anser det vara en illusion att en småstat som Sverige skall kunna bjuda en stormakt spetsen på dennas villkor med en försvarsorganisation av i princip samma struktur. Inte ens stormakterna i det senaste världskriget lyckades ställa upp något effektivt invasionsförsvar.

Den nuvarande försvarsordningen, dess omfattning och målsättning, går tillbaka till en internationell situation då världsläget var ytterst spänt och då USA:s militärpolitiska doktrin utgick från vad dess dåvarande utrikesminister betecknade som en politik på randen av ett världskrig. Denna militärpolitiska doktrin dominerade det militärpolitiska tänkandet i en rad västländer, också i vårt land, men var samtidigt starkt omtvistad av den progressiva opinionen i alla länder, och av många var den helt underkänd. I dag är den internationella situationen helt annorlunda i flera avseenden.

Den moderna vapentechniken har givit mänskligheten möjligheter att begå kollektivt självmord. Förekomsten av atom- och kärnvapen, interkontinentala robotar samt biologiska och kemiska stridsmedel har skapat en helt ny vapenteknisk och militärstrategisk situation.

Befintliga kärnvapenlager är i dag tillräckliga för att utplåna den moderna civilisationen på några få timmar. I ett framtida kärnvapenkrig kommer det inte att finnas några segrare utan bara förlorare.

Stormaktskoncentrationen i Europa tillsammans med världsdelens tekniska och ekonomiska kapacitet omöjliggör en i geografisk och vapenteknisk mening begränsad konflikt i vår del av världen.

Oavsett hur vi för närvarande utformar vårt försvar finns ingen betryggande garanti mot att vi dras in i militära konflikter. Det finns mot bakgrund av den aktuella situationen ingen garanti mot terrorbombning och mot ockupation av vårt land. Denna bild förändras inte heller om vi fördubblar eller tredubblar vår militära kapacitet.

Den svenska debatten i försvarsfrågan har tyvärr huvudsakligen berört den militära formen av försvar. Det militära försvaret är emellertid endast en del i en större helhet. Till ett lands försvars- och säkerhetspolitik hör bl. a. utrikespolitiskt agerande, internationella hjälpinsatser, mellanfolkligt samarbete samt ekonomiskt och psykologiskt försvar.

Vår målsättning är total avrustning efter världsmåttstock. Men denna målsättning förutsätter en rad sociala och ekonomiska betingelser som för närvarande ej föreligger. Såväl global som geografiskt begränsad avrustning måste genomföras steg för steg och troligtvis under ganska lång period. Trots att dessa förutsättningar inte föreligger har vi ändå alla vår del av ansvaret för att få till stånd sådan militär avspänning.

Steg på vägen mot avrustning är rustningsbegränsande åtgärder, effektiva provstoppsavtal, nedrustade zoner, atomvapenfria områden, neutralitetsförbund och militärblockens gradvisa avveckling.

Vi anser att det finns tillräckliga skäl för en etappvis militär nedrustning i Sverige — en stegvis nedrustning som skulle frigöra ekonomiska resurser för sociala ändamål, byggande av bostäder, utbild-

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

ning, kulturutveckling, cancerforskning och annan forskning, möjlighet till ökad fritid genom arbetstidsförkortning och för ett ökat u-landsbistånd.

Till en offensiv socialistisk strategi hör kampen att reducera monopolkapitalets direkta politiska inflytande på olika frågor. Förekomsten av en militariserad del av det svenska samhället och ett inflytande på den svenska ekonomin ger monopolkapitalisterna ytterligare möjligheter till och behov av att påverka politiska beslut i en för de breda folklagen ogynnsam riktning.

Socialisterna kan ej heller bortse ifrån hur borgerligt tänkande och borgerliga värderingar är helt dominerande inom officersskåren, militärbyråkratin och försvarsledningen.

Vår syn på en gradvis nedrustning står inte i motsättning till en folklig partisankamp vid en eventuell militär ockupation av vårt land. Skulle vårt land ockuperas blir den logiska konsekvensen en demokratisk försvarskamp under demokratisk ledning och baserad på folkflertalets vilja och insatser. Men en sådan kamp kan ej organiseras i fredstid under ledning av den nuvarande militärbyråkratin.

Herr talman! Vår riksdagsgrupp har i en partimotion vid årets riksdag utvecklat sina synpunkter på de direktiv som borde ligga till grund för försvarsutredningens arbete. I motionen hänvisas också till de mera utförligt anförda synpunkterna i motsvarande motioner vid 1969 års riksdag. Men, som jag tidigare sagt, såväl vid det tillfället som i det nu föreliggande utskottsbetänkandet gör man sig inte besvär med att ta upp de anförda synpunkterna till närmare skärskådande. Ordknappheten ger närmast intryck av att man anser diskussion överflödigt. Den ståndpunkten kan vi förstå, eftersom det reellt sett i den här frågan föreligger en socialdemokratisk-borgerlig enhetsfront, och då är tydligen diskussion överflödigt. Sveriges säkerhetspolitik förutsätter att Sverige har ett efter sina förhållanden starkt försvar, sägs det. Det skall vara krigsavhållande. De åtgärder vpk-motionen föreslår skulle rubba tilltron i andra länder till vår vilja och förmåga att hävda landets oberoende.

Mot det första argumentet vill jag genmäla: Frågan om vad som kan anses utgöra kriterierna för ett starkt försvar tas upp i vår motion. Jag skall kortfattat beröra detta senare. Varför vill inte utskottet ge utredningen anvisning om att också pröva dessa synpunkter?

Mot det andra argumentet vill jag genmäla: Tilltron i utlandet till vår vilja att försvara landet får inte rubbas, sägs det i utskottets betänkande. Men är uttryck för viljan att hävda landets oberoende avhängig av försvarskostnadernas storlek, av en viss organisationstyp av försvarsmakten? Det vore orimligt att svara ja på den frågan. Medger man att det kan finnas flera aspekter på denna fråga, hur kan man då vifta bort förslag om att i direktiven för utredningen vidga frågeställningarna i syfte att få dem prövade?

Vad så gäller den andra delen av den uppställda frågan, om vår förmåga osv., kan kort svaras, att det avgörande här väl måste vara den uppfattning vi själva har om vad som är mest ändamålsenligt – inte vad utlandet tror om oss. Vi lär knappast kunna lura någon på den punkten!

Nej, jag tycker att argumenten, som de anförts av utskottet, för avslag

på vårt första motionsyrkande om att ge andra direktiv för försvarsutredningen, är tämligen magra.

I vår motion vänder vi oss mot inställningen att försök från ett litet lands sida att ta efter stormakterna skulle vara en lösning. Det blir fruktansvärt dyrt – och är ändå inte ägnat att utgöra det skydd som vi tror oss få.

Så till kostnaderna. Mot bakgrunden av vad jag har anfört om vad som måste bedömas vara det ändamålsenliga måste kostaderna vägas. Här handlar det om drygt 6,5 miljarder kronor. Det är enorma pengar efter vårt lands förhållanden – men imponerar säkerligen inte på stormakterna.

Alla i denna kammare vet hur man behandlar angelägna reformkrav; åtstramningen är sannerligen långt driven. Jag skall inte ta upp någon diskussion om vad som skulle kunna uträttas med en omfördelning av resurserna, därest en kraftig nerbantning av militärutgifterna ägde rum, men låt mig ändå nämna: på den sociala sidan bättre pensioner, mer åt barnfamiljerna, på den kulturella sidan den stridsfråga som var uppe till behandling för några veckor sedan om något bättre villkor för en del av kulturarbetarna, författarsättningens höjande osv. Eller, mot bakgrund av den debatt som har förts här för en stund sedan, en kraftig satsning på sysselsättningsskapande åtgärder i avfolkningsområdena. Jag tar ingen diskussion om vad som borde prioriteras – antydningarna är gjorda för att erinra om hur mycket angeläget som fått och fortfarande får eftersättas med hänvisning till att resurserna inte räcker till. Militärutgifternas reducering är ett krav som blir allt angelägnare. Men varje tanke på att en prutning borde – och kunde – ske är bannlyst. Så är som bekant inte fallet i andra sammanhang.

Vpk-motionen föreslår en nedtrappning under tre år på 3 miljarder kronor, varav 750 miljoner kronor under nästkommande budgetår. Vårt förslag anknyter till motionens första yrkande och tillhör således det vi anser utredningen borde pröva. En omedelbar anslagsreducering anser vi likaledes vara möjlig.

Herr talman! Med de här orden vill jag yrka bifall till motionen 689.

Herr OSKARSON (m):

Herr talman! Jag vill först helt instämma i det anförande som herr Virgin här tidigare har hållit. Sedan vill jag i korthet beröra de frågor som tas upp av reservanterna i reservationerna 5 och 6.

I enlighet med förra årets riksdagsbeslut om förbättrade utbildningsvillkor för det frivilliga försvaret har anslagen räknats upp i årets statsverksproposition. Detta är alltså helt i sin ordning. Men det finns tyvärr ett undantag från denna regel, nämligen i fråga om anslaget till hemvärnet. När det gäller anslag för övningar till hemvärnet har en nedskärning gjorts med något över 1 miljon och vad gäller utrustningen med ett ännu större belopp, nära 1,5 miljon, eller nära 50 procent i förhållande till anslaget under föregående budgetår.

Hemvärnet – liksom övriga frivilliga organisationer – håller på att genomföra VK 66, som bl. a. innebär ett reviderat utbildningssystem och en intensifierad rekrytering. Uppbyggnadsperioden sträcker sig för

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

samtliga fram t. o. m. budgetåret 1971/72, då reformen skall vara genomförd.

I motioner dels från herr Mellqvist och dels från undertecknad m. fl. har också begärts en uppräknig av anslagen med motsvarande belopp som jag här tidigare nämnde. Förslaget om dessa belopp står helt i överensstämmelse med vad som förutsattes i förra årets beslut. I fråga om utrustning har också utskottet gjort en uppräknig med 480 000 kronor för att anskaffning av regnkappor skall kunna ske i något snabbare takt än vad propositionen förutsatt. Utskottet anser att anskaffning av regnkappor till hemvärnet bör få genomföras under tre år i stället för fem år som propositionen har föreslagit. Detta vill jag notera med tillfredsställelse. Men jag tycker i likhet med vad reservanterna föreslagit i reservationen 5 att vi kunde ha kostat på oss att ge hemvärnet de återstående medlen så att den här anskaffningen av regnkappor hade kunnat ske utan ytterligare dröjsmål. Jag vill påstå att hemvärnet redan har väntat länge nog. Därför kommer jag att yrka bifall till reservationen 5.

I fråga om anslaget till övningar har det vid flera tillfällen bl. a. i utskottet gjorts gällande att hemvärnet inte skulle ha behov av större anslag än vad propositionen har föreslagit, då det skulle ta tid innan hemvärnet nådde upp till den utbildningsverksamhet som VK 66 förutsatte. Vid varje tillfälle har jag haft möjlighet att hävda att den som gör dessa påståenden måste vara fel underrättad och så är också fallet.

En undersökning inom nästan alla våra försvarsområden och ett antal driftvärn som hemvärnet nu har gjort ger vid handen att de kan notera att årets rekrytering är god — på vissa håll långt över förväntan. Trots stor avgång av äldre hemvärnsmän — många har uppnått den ålder då de måste avgå — bedöms även i år ske en nettoökning, även om dess storlek för tillfället inte kan anges. Som exempel på en god rekrytering, som jag inte kan underlåta att här tala om, vill jag nämna att Hallands hemvärnsområde räknar med en nettoökning på inte mindre än 200 man i år. Det är ett bevis på att rekryteringen på många håll är mycket god.

I fråga om utbildningen kan följande redovisas: Genomsnittligt bedöms en ökad aktivitet av hemvärnsutbildningen med minst 5 procent. Vid hemvärnets stridsskola har antalet hemvärnsmän som frivilligt genomgår kurser nästan fyrdubblats i jämförelse med tidigare år. Detta är också ett bevis på ett starkt ökat övningsomfång.

Herr talman! Det är verkligen bekymmersamt för hemvärnet då det gäller medel för utbildningen på ett flertal håll. På en del platser är det faktiskt svårt, om inte omöjligt, att få pengarna att räcka till de premier som hemvärnsmännen är berättigade till när de har fullgjort utbildningen under ett år och som även var förra årets riksdagsbeslut. Om hemvärnsmännen inte får dessa pengar tycker jag nog att de har all anledning att fråga sig vad ett riksdagsbeslut egentligen är värt.

För att nu hemvärnet skall kunna genomföra sin uppbyggnad på det sätt som är förutsatt och för att man skall kunna få de pengar som behövs för detta kommer jag, om reservation 1 bifalles, att yrka bifall till reservation 6. Jag vill också säga att den föreslagna uppräknigen av medlen verkligen är befogad. I övrigt kommer jag, herr talman, att liksom

herr Virgin yrka bifall till de övriga reservationer som är fogade till utskottsbetänkandet.

Nr 84

Onsdagen den
12 maj 1971

Ramberäkningar
m. m.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Det skulle vara ett annat utrikespolitiskt läge än det nuvarande för att en försvarspolitisk debatt skulle fånga ett stort intresse i riksdagen vid den här tiden på dygnet. Att det inte är ett sådant läge som skulle ha skapat det intresset får man betrakta som så tillfredsställande att man med jämnmod kan fördrå att kammaren är ganska glest besatt.

Det är bara moderata samlingspartiets representanter i försvarsutskottet, utskottsordföranden Per Petersson och vice talmannen Virgin, som rest invändningar mot regeringens förslag till försvarsbudget för nästa budgetår. En klar majoritet av socialdemokrater, centerpartister och folkpartister står bakom föreliggande betänkande, som nästan totalt ansluter sig till regeringens förslag. Jag vill inte beskylla moderaterna för att ha bytt sinnelag, men konkret i reella värden är deras avvikelser i dag inte stort annorlunda än mittenpartiernas var från socialdemokraternas inställning för några år sedan.

Innevarande års utgiftsram för det militära försvaret har underutnyttjats med 94,7 miljoner kronor. Regeringen vill av konjunkturpolitiska skäl inte medge återtagande av annat än 9,1 miljoner kronor under nästa budgetår. Det sistnämnda har samband med uppskov av beklädnadsleveranser.

Moderaterna vill medge ett återtagande av 33,1 miljoner kronor. Man sträcker sig för året inte längre av samhällsekonomiska skäl – det är alltså en gradskillnad här mellan moderaterna och övriga partier – vilket mot bakgrund av partiets tidigare agerande och även mot bakgrund av yrkande i partimotion om att 85,6 miljoner kronor skulle få tillgodoräknas den aktuella kostnadsramen får ses som just ett moderat krav. Herr Virgin har här tecknat en bild av försvarets urholkning osv. i förhållande till vad andra länder kan ställa upp. Han har talat om rustningsläget i vår närmaste omgivning och annat, som vi känner till från tidigare försvarsdebatter. Jag har ett tillräckligt omfattande material för att kunna gå in på detta närmare. Jag har tillgång till SIPRI:s årsbok och andra internationella jämförelser i detta avseende, men jag skall faktiskt inte ta upp detta, i varje fall inte i detta inlägg, och jag kanske inte heller kommer igen på den punkten.

Jag vill endast, även med risk att lägga en replik i munnen på herr Werner i Tyresö, påpeka att dessa internationella statistiker visar att de svenska försvarskostnaderna per capita inte är oväsentliga. Vi ligger i en sådan per capita-bedömning på fjärde plats i världen. Före oss ligger USA, Israel – som praktiskt taget är i krig – och Sovjetunionen, och sedan kommer Sverige. Det är inte särskilt anmärkningsvärt av den anledningen att vi har ett ytstort land, som skall försvaras med den kraft som kommer ur en liten befolkning. Vi driver neutralitetspolitik. Vi har alltså att värja oss av egen kraft. Då blir helt naturligt försvarskostnaderna per capita höga. Men när svenska folket bär dessa försvarsbördor är det inte rättvist, herr Virgin, att framställa det som om representanter för en bred

majoritet skulle vara i färd med att kraftigt urholka vårt försvar.

Jag återgår sedan till utskottsbetänkandet och reservationerna.

Siffran 100 miljoner förekommer i två vitt skilda sammanhang. Från den beräknade utgiftsramen har av samhällsekonomiska skäl dragits 100 miljoner kronor för beräknad ökning av reservationsmedelsbehållningarna genom senareläggning av materielinköp m. m. Ingen invändning har rests mot detta. I motion och reservation föreslår moderaterna att framtida ramberäkningar med budgetåret 1971/72 som bakgrund skall ske med det tillfälligt innehållna beloppet om 100 miljoner kronor inräknat i detta underlag. Här slår man in en öppen dörr. Ramen enligt 1968 års försvarsbeslut gäller i alla avseenden, även om samhällsekonomiska skäl säger alla, att ett visst belopp får disponeras först senare.

I utskottsbetänkandet speglar sig en meningsmotsättning som på längre sikt betyder mer än den först nämnda måttliga och den sist nämnda skenbara, och här kommer siffran 100 miljoner på nytt in i bilden.

Enligt budgetdirektiven skall som utgångspunkt för utarbetande av programplaner för det militära försvaret för de fyra åren närmast efter 1972 gälla en samlad utgiftsram om 6,2 miljarder kronor. Huvudinriktningen i planeringen skall i avvaktan på nytt försvarsbeslut vara horisontell i fast penningvärde. Härutöver skall redovisas översiktliga programplaner innebärande dels en ökning av utgiftsramen med 100 miljoner kronor, dels en ökning med 50 miljoner kronor och dels en minskning med 50 miljoner kronor. Men den genomarbetade huvudinriktningen skall, som sagt, vara horisontell.

Här vill i stället moderaterna se det dyraste alternativet med en årlig ökning om 100 miljoner kronor i fast penningvärde som huvudinriktning. Man säger dock inte att detta får vara den enda planeringsinriktningen och motsätter sig alltså inte en alternativ planering ens efter en sjunkande kurva. Jag tror dock inte att jag i detta vågar se några starkare tecken i skyn för moderaternas vidkommande.

Utskottet anser att riktlinjerna i 1968 års försvarsbeslut skall gälla till dess att, om jämnt ett år, nytt långsiktigt försvarsbeslut skall fattas på grundval av regeringsförslag utarbetat med vägledning av de miljöstudier, långsiktiga perspektivplaner och kortsiktiga programplaner som nu är under granskning av försvarsutredningen eller under utarbetande.

En penningmässigt liten men ändå betydelsefull fråga, som herr Oskarson har vidrört, gäller anslagen till hemvärnet. Kungl. Maj:t har föreslagit höjning av övningsanslaget med 1 miljon kronor till 10 miljoner kronor. Det föreligger ett par motioner vari yrkas ytterligare höjning. Det högsta yrkandet ansluter till försvarets materielverks framställning.

Problemet lär enligt vad utskottet inhämtat från hemvärnschefen vara att klara de kostnader som kan komma av det nya utbildningssystemet, med bl. a. premier för de årliga 20 timmarnas obligatoriska tjänstgöring som riksdagen beslutade i fjol.

Självfallet skall det förbättrade utbildningssystemet införas enligt statsmakternas beslut, men inte ens den som har föreslagit det vågar tro på en så hastig nytillströmning att den ekonomiska ramen skall sprängas som en följd av detta. Vad som skulle kunna utlösa en ny entusiasm och

nya anspråk vore en utrikespolitisk skärpning i vår omgivning. I ett sådant läge förutsätter utskottet att regeringen i första hand medger reservationsmedelsförbrukning under anslaget.

Med den möjligheten i bakfickan tror utskottet att verksamheten skall klaras med föreslaget övningsanslag.

På intendenturanslaget föreslår utskottet en liten höjning i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag, vilken medger anskaffning av erforderligt anta regnkappar under en treårsperiod om förslaget fullföljs.

Herr talman! Så här pass avgränsad är, som den avspeglar sig i betänkande och reservationer, den budgetmässiga försvarsproblematiken inför sista året av *en* av långsiktigt beslut styrd period och året före en försvarsdebatt, som väl kommer att röra sig om de större perspektiven. Av den anledningen har jag som utskottsföreträdare avvaktat för att också få lyssna på tre motionärers anföranden.

Jag har med stort intresse lyssnat till fru Theorins inlägg. Hon gör kanske på mig samma intryck som en läkare som hyser sådan harm mot sjukdomar att han inte förtröttas i att beskriva dem – i det vällovliga syftet att väcka och få fram forskningsresurser.

Krig är en sjukdom. Våra möjligheter att ingripa mot grundorsakerna är begränsade. Vi söker skydda oss själva. Vaccinet är vår säkerhetspolitik, i vilken det militära försvaret ingår som *en* del. Det kan finnas anledning att forska för att få fram nya ingredienser i vaccinet. Kanske för att göra det verkningsfullare. Kanske för att göra det billigare. Kanske för att eliminera inte önskvärda bieffekter.

Den ena människan kan vara mera pessimistisk i sin tro på resultat än den andra men ändå generöst säga: Låt oss försöka!

Till de generösa hör försvarsministern. Han har låtit den största internationella experten på området, engelsmannen Adam Roberts, titta på förutsättningarna för civilmotstånd i Sverige. Dennes bok, som är under översättning, lär redovisa att civilmotstånd i Sverige endast kan bli ett komplement till övriga försvarsformer. Försvarsutskottet har från sina lekmanamässiga bedömningar kommit till samma resultat.

Flera forskare knackar på dörren. Försvarsministern och FOA får väl bedöma deras program och kapacitet. Försvarsutredningen får göra en utvärdering av befintligt material och gjorda rön och därefter anmäla sin syn även på civilmotståndets roll i det långa perspektivet.

Jag ber att också något få beröra i varje fall en del av de synpunkter som herr Werner i Tyresö anmälde i sitt anförande. Herr Werner var kritisk mot för knapphändig utskottsbehandling av vpk-motionen och dess krav på vidgade utredningsdirektiv. Ja, i ett avseende har han ju ingen som helst anledning att vara kritisk, och det är när det gäller de allmänna politiska resonemangen i motionen om monopolkapitalism etc. Den delen av resonemanget har inte försvarsutredningen någon större anledning att verbalt gå in på, och jag skall inte göra det här heller. Det enda jag måste säga – och det av artighet mot vpk-motionärerna därför att de återkommer från år till år med samma motion – är att redovisa på hur orealistisk grund de står i sina praktiska konkreta förslag till nedskärning av försvarskostnaderna i den takt som de förordar. Man vill att efter en snabbutredning skall försvarskostnaderna nedtrappas med

750 miljoner kronor redan under stundande budgetår. Sedan skall man nå fram till en minskning med 3 000 miljoner kronor på en treårsperiod. Låt mig säga att man skulle ta 1 000 miljoner budgetåret 1972/73 och då ha 1 250 miljoner kronor kvar till budgetåret 1973/74.

För att ha något jämförelsematerial kanske jag får säga att under ca tre år har ÖB utrett perspektivplan 72/77. Den lägsta ekonomiska nivå som där utretts innebär en nedtrappning enligt följande: 0 kronor för 1971/72, 100 miljoner kronor för 1972/73 och 200 miljoner kronor för 1973/74. Det blir sammanlagt 300 miljoner kronor, dvs. en tiondel av det vänsterpartiet kommunisterna räknar med att försvarskostnaderna skall kunna minskas under samma tidrymd.

Det första året ingår i 1968 års försvarsbeslut. För det finns det inget utredningsmaterial förutom den omplanering som blivit följden av den i statsverkspropositionen föreslagna och av utskottet biträdda reducere- ringen av utgiftsramen med 100 miljoner kronor. Detta är, vilket herr Virgin har vidrört, en hel del. Det får bl. a. till följd att arméns ammunitionsanskaffning begränsas, att leveransen av ett minfartyg försenas ett år och att beställningen för stridsledningssystemet måste senareläggas.

I ÖB-materialet till försvarsutredningen har anmälts att den låga nivå innebär sådana problem att underlaget är mera osäkert än på övriga nivåer. Att försvarsstaben skulle kunna lämna underlag för en snabbutredning på en nivå som innebär en tiofalt större nedtrappning är mot denna bakgrund orimligt. Och någon annanstans kan ju inte en försvarsutredning vända sig för att få det tekniska underlaget. Jag kan beundra den militära kapaciteten många gånger, men en sådan tilltro till militarismens kapacitet som den kommunisterna hyser här är en övertro som jag vill kalla helt fantastisk. Låt oss försöka litet grand titta på hur det skulle se ut, om man skulle ge sig in på något i stil med vpk:s förslag.

Om man utgår från statsverkspropositionen och propositionen nr 110 och långsiktplanen för 1971–77 och inställer alla nya materielbeställningar, kan utgifterna trappas ner enligt följande. De skulle kunna trappas ner med 185 miljoner kronor 1971/1972, med 215 miljoner kronor 1972/1973 och med 585 miljoner kronor 1973/1974, alltså med 985 miljoner kronor. Det innebär att vi helt skulle sluta med att göra några inköp av materiel för försvaret. Det innebär att omsättningen av väsentlig materiel avstannar och försvaret blir mycket starkt obalanserat. Viss materiel i förband uteblir. Det blir obalans i utbildning kontra materiel och obalans mellan olika funktioner. Förutom att kapitalförstö- ring sker av nedlagda pengar på utveckling av objekt finns risk för avvecklingskostnader enligt ramavtal samt sysselsättningsvärigheter för berörda industrier.

För att uppnå en reducereing med 3 000 miljoner kronor under de åren måste i princip all beställningsverksamhet upphöra fr. o. m. den 1 juli i år. Det innebär att redan beställd materiel blir mer eller mindre funktionsoduglig i förband, då komplementutrustning inte kommer fram, exempelvis vapen till vapenbärare, ammunition till vapen samt reservde- lar. Förutom att förbanden blir mer eller mindre funktionsodugliga blir det obalans mellan utbildnings- och förvaltningsorganisation. Den senare

skall ju endast betala och ta emot tidigare beställd materiel. Slutsatsen blir således att en nedtrappning av den storleksordning som det här är fråga om måste innebära även snabba organisatoriska åtgärder. Personal måste avskedas. Allmän värnplikt kan inte tillämpas. Dessutom måste fredsorganisatoriska enheter minskas eller läggas ner. Och inte ens Norrlandsförbanden skulle gå fria från sådana följder. Det är alltså samma led i en viss sysselsättningspolitik som vi har haft exempel på i annat sammanhang här i dag, som skulle följa även där.

Erfarenheten visar att dylika åtgärder emellertid inte ger vinster förrän efter ett par år och fordrar omfattande utredningsmaterial som grund. De fordrar riksdagsbeslut som rimligen inte kan påverka 1971/72 års budget. Anställningstrygghet, uppsägningstider, övergångsbestämmelser, avgångsvederlag m. fl. faktorer talar för det orimliga i att organisatoriska åtgärder skall innebära stora besparingar redan om en och en halv månad. Ingen som helst grund finns för möjligheten att nå de långsiktiga mål mot vilka eventuellt dylik nedtrappning enligt motionärerna skall peka.

Det nya planeringssystemet innebär att man inför 1972 års försvarsbeslut har ett underlag för den långsiktiga inriktningen inom ett förhållandevis vitt område. Vill man vidga detta område till en avsevärt lägre nivå som motionen antyder, bör detta vara utgångspunkt för nästa perspektivplan som skall läggas fram 1975. Då finns åtminstone en teknisk möjlighet att en snabb nedtrappning för de närmaste åren skulle kunna genomföras.

Det sistnämnda var en konsumentupplysning till vpk och säger ingenting om min tro om utvecklingen i världen och i vår omgivning.

Det är i den miljö som gives och som vi bara i begränsad utsträckning kan påverka som vi har utgångspunkterna för de medel som vi kan anse oss behöva för vår yttre trygghet.

Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på reservationen 1 av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin samt på motionen 689 av herr Hermansson i Stockholm m. fl. samt bifall till utskottets hemställan.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det lät nästan på herr Gustavsson i Eskilstuna som om han kritiserade moderata samlingspartiet för att vi i vårt förslag hade för små skillnader gentemot regeringsförslagen. Bakgrunden måste i så fall vara att herr Gustavsson tycker att den socialdemokratiska försvarspolitiken är så tokig att man måste skilja ut sig mycket kraftigt för att det skall bli en tillfredställande ändring. I så fall håller jag med herr Gustavsson. Men situationen för oppositionen är den att vi varje år måste starta från någonting nytt som vi inte har varit med om att åstadkomma och som varje år är ofördelaktigare än tidigare. Och vi är realistiska; vi vet att stora kastningar i försvarspolitiken är felaktiga vare sig de sker uppåt eller nedåt. Huvudsaken är att vi får en annan och bättre inriktning. I det fallet kan väl herr Gustavsson inte tycka att vi skiljer oss åt för litet?

När herr Gustavsson jämför våra framtidsramar med de av regeringen utfärdade direktiven säger han att de är lika — det är plus 100 miljoner kronor i båda fallen. Det är alldeles felaktigt. När vi säger plus 100 miljoner kronor så menar vi plus 100 miljoner kronor i fast penningvärde;

när regeringen säger plus 100 miljoner kronor menar den ett belopp som först skall reduceras med 50 miljoner kronor om året till ökade värnpliktsförmåner och sedan prisregleras med nettoprisindex som ger utomordentligt dålig ersättning för penningvärdeförsämringen, vilket herr Gustavsson mycket väl vet.

Den skillnad på 33 miljoner kronor som vårt förslag i första hand innebär är ändå inte så liten med de marginaleffekter som finns. Jag kan peka på att ett årligt belopp på 33 miljoner kronor vid normala livslängder betyder anskaffningskostnaden för 200 à 250 stycken stridsvagn S eller 12 – 15 moderna ubåtar eller 25 flygplan av typen Viggen. Det är inte så litet och betydelselöst i försvarseffekt.

Beträffande de 85,6 miljonerna är det, som jag sade förut, inte godtagbart av ekonomiska eller planeringstekniska skäl att dra in dem. Men det värsta är ändå inte detta, utan det är att underförbrukningen på avlöningsanslagen hänger samman med de jätteproblem som försvaret har att brottas med – de stora vakanserna i befälskadran. Inte ett ord sade herr Gustavsson om detta. Har regeringspartiet inte funderat över vad det medför i minskad försvarseffekt? Försvarskostnadsramarna är ju utmätta efter önskemålet om en viss försvarseffekt. Man har alltså utgått från att det skall vara möjligt att nå den, och får man inte kompensation för minskad personaltillgång kan man rimligen inte heller uppnå försvarseffekten.

Herr OSKARSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Nu påstår herr Gustavsson i Eskilstuna att de medel som hemvärdet har fått till övningar är fullt tillräckliga för att genomföra utbildningen och utbetala de premier som hemvärnsmännen är berättigade till efter sin obligatoriska utbildning. Han hänvisar därvid till att rikshemvärnschefen skulle ha sagt detta. Jag vet naturligtvis ingenting om vilka samtal som herr Gustavsson har haft med rikshemvärnschefen. Vad jag hänvisade till i mitt anförande var en, vågar jag påstå, dagsfärsk rapport från hemvärdet där en verklig ökning av utbildningsaktiviteten och rekryteringen av hemvärnsmän redovisas. Förhållandet är faktiskt det att medelsbristen på många områden är mycket påtaglig. Det har också vitsordats att det är nödvändigt med förstärkningar, om man skall kunna genomföra utbildningen med den rekrytering och den intensifiering som man har satt i gång i enlighet med förra årets riksdagsbeslut.

Och, herr Bengt Gustavsson, de yrkanden som vi har framfört motionsledes och i reservationerna överensstämmer praktiskt taget helt och hållet med vad som förutsattes av VK 66, och den kommitténs utredningsresultat är ju herr Gustavsson inte helt oskyldig till. Jag förstår inte hur man kan ändra uppfattning så där snabbt.

Slutligen säger herr Bengt Gustavsson att ingen vågar tro på en sådan tillströmning av hemvärnsmän att det skulle bli brist på medel. Men förhållandet är faktiskt att tillströmningen är sådan att det är brist på medel.

Jag blev slutligen något förvånad när herr Gustavsson sade att om det utrikespolitiska läget skulle bli sådant att det behövs mera medel, är han säker på att sådana medel skall ställas till förfogande. Det tvivlar inte jag

på heller, men jag tycker att det är en egendomlig politik att vänta tills det brinner i knutarna. Det är inte en sådan försvarspolitik vi skall föra.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustavsson i Eskilstuna liknade mig vid en läkare som ständigt talar om en sjukdom för att vinna gehör för det hjälpmedel han vill sätta in mot sjukdomen. Nu har jag inte haft tillfälle att alltför många gånger delta i försvarsdebatten i kammaren, men jag hoppas att det ursäktas om jag ändå finner anledning att bemöta det påståendet något.

Jag tror att det är angeläget att man upprepar hur verkligheten ser ut även från andra utgångspunkter än de som är vanliga i en försvarsdebatt. Som jag ser det måste en läkares uppgift vara att också finna *orsaken* till sjukdomen. Orsaken måste man söka och analysera för att finna botemedel mot sjukdomen.

Orsaken till den sjukdom vi talar om i dag är självfallet den våldssituation som världen befinner sig i och obalansen i säkerhetspolitiken, mellan å ena sidan fredssträvandena och å andra sidan de traditionella försvarsansträngningar och upprustningar som vi satsar så mycket på. Jag har påpekat i motionen och i tidigare inlägg att en väsentligt större del av pengarna borde gå till freds- och konfliktforskning och till säkerhetspolitisk forskning, för att just finna *orsakerna* till att vi befinner oss i det läge som vi gör i världen i dag. Att därefter finna vägarna att bota sjukdomen tycker jag är nästa steg, och i försöket att bota sjukdomen har alltså även andra än traditionellt militära metoder förts fram. Det är några av de metoderna som vi i motionen 699 har pekat på och menat att man bör undersöka om de är framkomliga. Man bör alltså forska rätt väsentligt om de icke-militära kampformerna och skaffa sig ordentlig kunskap om dem innan man kan dra några slutsatser om dem.

Tyvärr har jag ännu inte hunnit läsa Adam Roberts' undersökning; den är inte publicerad. Jag kan alltså självfallet inte diskutera dess innehåll och inte heller dess slutsatser, eftersom det förutsätter att man vet varpå slutsatserna grundas. Jag tror att det material som kommer att publiceras innehåller väldigt mycket av intresse, och det hälsar jag och säkerligen också mina medmotionärer med stor tillfredsställelse. Jag vill ändock understryka vad jag slutade mitt förra anförande med, nämligen att oavsett om Adam Roberts' undersökning kommer att bli intressant eller ej och oavsett vad han kommer att dra för slutsatser, kan det inte betyda att det sista ordet är sagt om civilmotstånd eller andra icke-militära kampformer. Det är alltså angeläget att vi medvetet satsar på dessa olika forskningsuppgifter. Som jag tidigare sade kommer vi att satsa rätt många miljoner på FOA:s arbete.

Beträffande de knappa 400 000 som fredskonfliktforskningsgruppen i Uppsala har framställt önskemål om, utgår jag från att den kommer att få dessa medel för att bedriva den forskning som — och det är vi tydligen ense om — är nödvändig.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta den här läkardebatten med fru Theorin — jag är rädd för att kammarens ledamöter snart skulle säga att

vi nog inte duger till annat än på sin höjd homeopater. Det låg ingen som helst negativ värdering i min korta replik förut till fru Theorin och absolut ingen kritik i fråga om att hennes inlägg i princip är rätt välrepeterat. Jag finner bara ihärdigheten beundransvärd och framför alltså ingen kritik.

Till herr Oskarson vill jag säga att det naturligtvis inte är så att vad jag säger om rikshemvärnschefens yttrande är grundat på något privatsamtal. Det är inte personen jag tänker på, det är institutionen, och jag stöder mig på det material som utskottet har inhämtat. Enligt detta är det faktiskt så att utbildningspremierna skulle kunna rymma det största bekymret. Jag är naturligtvis mycket glad om det är som herr Oskarson säger – och det betvivlar jag inte – att anslutningen till hemvärnets kraftigt har ökat. Vi har ju också i utskottsskrivningen anvisat vägen – att man genom befintliga reservationsmedel skall klara de påfrestningar som en sådan glädjande utveckling skulle kunna få för hemvärnets ekonomi.

Herr Virgin gjorde mig faktiskt en tjänst genom att påminna om en sak som jag glömde i mitt anförande. Det är ju helt riktigt att om man skall tala om en urholkning – herr Virgin anförde beloppet 300 miljoner, men enligt de uppgifter jag har till mitt förfogande skulle urholkningen på materielsidan röra sig om 100 miljoner – så beror den på kostnader som VK 66 har medfört, alltså kostnader för den mänskliga faktorn i försvaret och för värnpliktssociala reformer. Det tycker jag ligger i linje med den strävan som ju herr Virgin efterlyste, en strävan till ökad omsorg om just den mänskliga faktorn inom försvaret.

Det var inte så att jag kritiserade herr Virgin för att moderaterna har närmat sig övriga politiska meningsriktningar i försvarsfrågan. Litet anmärkningsvärt – men glädjande anmärkningsvärt – kanske jag finner det mot bakgrund av de solnedgångsbetraktelser över försvaret och försvarsviljan som jag har hört från herr Virgin tidigare. Men jag gläds naturligtvis för varje syndare som sig omvänder och bättrar.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m):

Herr talman! Jag blev tyvärr avbruten av stopplampan nyss och fick inte utveckla riktigt vad jag tänkte säga, och jag skall nu fortsätta med det först.

Jag ville ha sagt att försvarskostnadsramarna naturligtvis är avmätta efter ett önskemål om en viss försvarseffekt. Man har också utgått ifrån att man skall kunna balansera effekten mellan insatser på personalsidan och insatser på materielsidan. När nu personalsidan rymmer så stora vakanser och är så bekymmersam som faktiskt är förhållandet, skulle man alltså normalt ha fått kompensera detta med att få lägga mera pengar på materielsidan. Det har regeringen inte medgivit, den har indragit besparingarna på personalsidan.

Jag tror visserligen inte att full kompensation för bristerna i personal hade kunnat ske, även om pengarna hade överförts till materielsidan, men det hade åtminstone blivit bättre. Och vad jag vill fråga är om man inte alls intresserar sig för problematiken om att upprätthålla den försvarseffekt som man hade bestämt sig för.

När jag talade om urholkningen menade jag naturligtvis i första hand den urholkning som har skett jämfört med den tidigare förda försvarspolitikerna. Den siffra på mellan 200 och 300 miljoner kronor som myndigheterna har angivit – jag vill inte garantera siffrans exakta storlek – avser endast hur mycket verkligheten har blivit sämre än det i och för sig utomordentligt dåliga 1968 års försvarsbeslut. Det är alltså den siffra som visar underskottet bara i detta beslut.

Det är klart att kostnaderna för försvaret måste stiga. Det gäller all verksamhet – statlig eller privat – som vill bibehålla ungefär samma effekt, att kostnaderna stiger i ett modernt samhälle. Skillnaden är bara den att försvarets kostnader i allmänhet ökat långsammare än vad kostnaderna i övrigt har gjort, även om man tar med inte bara statliga kostnader utan kostnader över huvud taget. Det är ganska märkligt att konstatera att anslagsnivån för försvaret för det budgetår som vi nu behandlar är lägre än anslagsnivån 1966/67 i fast penningvärde och att den under mellantiden varit väsentligt mycket lägre.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Som framgår av utskottets betänkande är till detta fogade några reservationer, samtliga gjorda av de moderata ledamöterna i utskottet. Det kan kanske se egendomligt ut att alla övriga kunnat enas om försvarshuvudtiteln, som ju omfattar ett belopp på 6,5 miljarder kronor – ja, tar vi med yrkandena på tilläggsstat III blir det t. o. m. 6,8 miljarder.

Herr Virgin efterlyste i sitt anförande anledningen till att vi i folkpartiet inte yrkat på högre anslag till försvaret. Jag kan helt kort svara att huvudanledningen till att vi inte har velat göra några marginella ändringar i försvarshuvudtiteln – något annat skulle det inte kunna bli tal om i nuvarande statsfinansiella läge – är att försvarsutredningen sedan någon tid arbetar med planeringen av det framtida försvaret. Vi har därför avstått från att framföra några ändringsförslag.

Inom utskottet har vi dock varit med om vissa justeringar beträffande hemvärnets anslag. Det kommer att medföra, som herr Gustavsson i Eskilstuna nyss sade, bl. a. ökad anskaffning av regnkappor, varigenom alla hemvärnsmän kan utrustas med sådana inom en treårsperiod i stället för under fem år enligt departementschefens förslag.

Utskottet förutsätter också att det förbättrade utbildningssystemet skall införas enligt statsmakternas beslut. Om detta skulle kräva ytterligare medelstildelning, som inte är att hänföra till prisstegring, förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t i första hand medger reservationsmedelsförbrukning under anslaget.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag här helt kort har anfört yrkar jag bifall till försvarsutskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1–3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin, och

*Markförvärv
för övnings-
fält m. m.*

förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr tredje vice talmannen Virgin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 1 mom. 1–3 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr tredje vice talmannen Virgin begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 275
Nej — 36

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 689, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Tyresö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 1 mom. 4 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 689.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Tyresö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 288
Nej — 20
Avstår — 3

Herr Wictorsson anmälde att han avsett att rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

Mom. 5 och 6

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2–17

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 18

Markförvärv för övningsfält m. m.

föreslagit riksdagen att dels medge att Remmene skjutfält och Rinkaby skjutfält fick utvidgas i enlighet med vad som angetts i statsrådsprotokollet, dels till Markförvärv för övningsfält m. m. för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 15 500 000 kronor.

I denna punkt hade behandlats

motionen 1971:1237 av herr Antby m. fl. vari hemställdes att riksdagen skulle avslå förslaget om markförvärv för utökning av Remmene skjutfält samt beslutade att förlägga övningsområdet för i propositionen angivna förband till Skaraborgs Edsmärn,

motionen 1971:1273 av fru Nilsson i Kristianstad och herr Taube,

motionen 1971:1274 av fru Ryding och herr Hallgren, vari hemställdes att riksdagen skulle avslå av Kungl. Maj:t ställt förslag att utvidga Remmene skjutfält.

Utskottet hemställde

att riksdagen

1. med avslag å motionerna 1971:1237 och 1971:1274 medgav att Remmene skjutfält fick utvidgas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag,

2. medgav att Rinkaby skjutfält fick utvidgas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag,

3. skulle avslå motionen 1971:1273,

4. till Markförvärv för övningsfält m. m. för budgetåret 1971/72 anvisade ett investeringsanslag av 15 500 000 kronor.

Herr JONSSON i Alingsås (fp):

Herr talman! I proposition nr 110, under punkten Markförvärv för övningsfält m. m., har man pekat på att i första hand I 15 i Borås men även I 16 i Halmstad och I 17 i Uddevalla saknar skjutfält av godtagbar omfattning och att den stridsmässiga utbildningen med skarp ammunition varken under grundutbildning eller vid krigsförbandsövningar fyllt militära krav på dessa övningsmoment.

De två alternativ som ansetts möjliga för att åstadkomma lämpliga övningsfält är dels en utvidgning av nuvarande Remmene skjutfält vid Herrljunga, dels en förläggning av skjutfältet till Skaraborgs Edsmären ca 15 kilometer från nuvarande fält.

Representanter för alla riksdagspartier har yrkat på att riksdagen måtte avslå förslaget om förvärv av mark för utökning av Remmenefältet, och i en flerpartimotion av ledamöter från de fyra största partierna har pekats på den lösning som från såväl civil som militär synpunkt skulle vara lämpligast, dvs. Edsmärenalternativet. Vi menar att den mycket starkt uttalade meningen från kommuner, naturvårdare och de människor som berörs av utbyggnaden i Remmene har så vägande skäl för sig att den presenterade alternativlösningen borde ha kommit i fråga.

Den synpunkt som anförts av representanter för kommuner och markägare är att det av planerna tydligt framgår att en framtida utvidgning av skjutfältet planeras. Då kan det inte anses framsynt att starta ett projekt, som redan omedelbart efter utbyggnaden kommer att ha utrymmesbekymmer med hänsyn till närheten av tätbebyggelse. En normal utveckling i Herrljunga liksom i närliggande samhällen hindras. Sociala olägenheter uppstår inte endast för dem som bor i området

Onsdagen den
12 maj 1971

*Markförvärv
för övnings-
fält m. m.*

omedelbara närhet.

Vi menar i likhet med de lokala företrädarna att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag kommer att följas av ytterligare krav på markförvärv för en fortsatt utbyggnad av Remmenefältet. Departementschefen säger visserligen att militären får godta de inskränkningar i fältets användbarhet, som föranleds av den förordade begränsningen av utvidgningen. Men utskottet avfärdar de farhågorna med att referera till departementschefen, som "inte räknar med att något beslut under överskådlig tid skall fattas om ytterligare utvidgning av fältet genom tvångsförvärv". Med detta låter sig utskottet nöja och ger sitt förord för den föreslagna utbyggnaden. När det gäller fältets framtida omfattning ger utskottet inget besked. Förslaget innebär — utöver den preciserade ökningen med 1 000 hektar — en fortsatt utbyggnad medelst frivilliga markförvärv. Kungl. Maj:t ges uppdraget att besluta om tillsättandet av en särskild delegation för att genomföra s. k. frivilliga markförvärv med 2,5 miljoner kronor till sitt förfogande, en summa som överstiger den kostnad som beräknats för nödvändiga flyttningar inom den redan ägda kronparken i Edsmären.

Utskottet menar att även efter en utbyggnad i enlighet med förslaget får tätorten Herrljunga anses ligga på betryggande avstånd från övningsområdet. Men den begränsning av tvångsförvärven som sker anger ingen yttersta gräns för det utvidgade området, eftersom utskottet föreslår riksdagen att ge Kungl. Maj:t grönt ljus för departementschefens intentioner i propositionen, där han säger: "jag anser — — — i likhet med fastighetsnämnden att staten bör förvärva mark även utanför det nu aktuella utvidgningsområdet när sådan mark frivilligt bjuds ut till salu. Härigenom kan övningsförhållandena på sikt ytterligare förbättras — — —".

Denna "förbättring" på sikt är vad vi motionärer befarar och vad människorna i de berörda områdena fruktar. I detta läge — då ett tillräckligt tilltaget övningsområde inte är godtagbart från civil samhällsynpunkt och då ett för de kringboende acceptabelt område skulle bli alltför litet för de militära anspråken — finns det bara möjligheten att välja den väg som anvisas i motionen 1237, där vi förordrar det alternativ som skulle tillgodose militära krav och samtidigt ta hänsyn till de civila samhällssynpunkterna, hänsyn som inte går att förbise i detta sammanhang.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till motionen 1237.

I detta anförande instämde herrar Eriksson i Ulfby (c), Dockered (c), och Korpås (c), fröken Pehrsson (c), fröken Anderson i Lerum (s) samt herr Antby (fp).

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag vill ta upp en motion som handlar om samma sak som herr Jonsson i Alingsås nyss talade om, nämligen Remmene skjutfält. Vi har också väckt en motion i detta ärende, nr 1274. Det förefaller mig konstigt att herr Jonsson inte läst den. I den motionen yrkas avslag på propositionen 110 vad det gäller just utvidgningen av detta skjutfält.

Också vi påvisar i vår motion att alltför starka skäl talar emot att man

går med på denna utvidgning. Olycksriskerna är stora. Granater har slagit ned endast cirka 75 meter från Asklanda kvarn och endast ett par hundra meter från stambanan. Var och en kan föreställa sig att skjutning med grövre pjäser med större räckvidd på detta skjutfält skulle kunna få skrämmande konsekvenser.

Det är riktigt att den nu föreslagna utbyggnaden är mindre än den som arméchefen begärt. Detta torde kunna förklaras av den starka lokala opinionen mot det ursprungliga förslaget. Uppvaktningar har gjorts och protestuttalanden har antagits. Ortsbefolkningen fruktar, med rätta, att om den nu aktuella utbyggnaden bifalles föreligger risk för att förnyade framställningar kommer att göras och att en ytterligare utbyggnad kan bli ett faktum. Jag vill erinra om att redan nu tvingas cirka 25 personer flytta från sina gårdar.

Försvarskommittén säger, när det avstyrker vår motion liksom den motion herr Jonsson talat för, att departementschefen emellertid inte räknar med — herr Jonsson refererar uttalandet riktigt — att något beslut under överskådlig tid skall fattas om ytterligare utvidgning av fältet genom tvångsförvärv. Däremot skall de militära myndigheterna som det har påpekats, köpa upp så mycket de kan av gårdar som säljs frivilligt. Men, herr talman, det står också något annat i propositionen som utskottet inte velat återge i betänkandet, nämligen att om staten köper allt man kan vid frivilliga försäljningar, så skulle övningsförhållandena på sikt ytterligare förbättras. Vidare säger departementschefen, att det naturligtvis är en klar fördel för markägarna att veta att staten är beredd att köpa om de vill sälja frivilligt.

Ja, herr talman, det torde väl bli rätt svårt att få någon annan köpare till en gård som ligger i omedelbar närhet till ett skjutfält beträffande vilket det finns risk att det skall utvidgas.

Jag vill med detta yrka bifall till vår motion i dess helhet — den har nummer 1274 — och dessutom till punkten 1 i den motion som herr Jonsson i Alingsås har varit med om att väcka och som har nummer 1237, eftersom denna punkt sammanfaller med vårt yrkande om avslag på förslaget om markförvärv för ytterligare utökning av Remmene skjutfält.

Fru NILSSON i Kristianstad (c):

Herr talman! I försvarskommitténs betänkande nr 9, som vi nu behandlar, tas i punkten 18 upp utvidgning av ett annat skjutfält, nämligen Rinkaby skjutfält i Kristianstads län.

Anledningen till att förslaget har framlagts är att P 6 i Kristianstad är i starkt behov av mark för sina övningar. Jag instämmer i att regementet för att kunna genomföra sina övningar måste ha ökat utrymme.

När det gäller detta förslag har tre olika alternativ varit föremål för utredning. Man har genom det förslag som nu har framlagts, som jag ser det, inte kommit fram till någon fullgod lösning för P 6. Men regementet hamnar i alla fall i en bättre situation än tidigare.

Vid sådana här utvidgningar av militära övningsfält uppträder alltid en konfliktsituation mellan de enskilda som berörs och samhällsintresset.

Det i propositionen framlagda förslaget berör reellt minst antal

Onsdagen den
12 maj 1971

*Markförvärv
för övnings-
fält m. m.*

människor. Men man kan ändå konstatera att det antal fastigheter som berörs, däribland flera jordbruksfastigheter, kommer att få en stark begränsning i sin verksamhet efter den föreslagna utvidgningen. Enheter-na kommer alltså i framtiden inte att vara så lönsamma som tidigare på grund av det vikande underlaget för verksamheten. I hög grad gäller detta också det grusföretag som i dag har sin verksamhet förlagd inom området. Vidare kommer flera bostadsfastigheter i nära anslutning till det framtida övningsfältet sannolikt att bli utsatta för svåra störningar.

I det läge som man nu har kommit fram till gäller det, som jag ser det, att ersätta de berörda generöst i ekonomiskt avseende. Det är just med tanke på detta som min medmotionär och jag i motionen 1273 har hävdad att de ekonomiska beräkningarna enligt propositionen inte stämmer överens med de verkliga förhållandena. Vi hade gärna sett att den delegation som skall tillsättas för att ta hand om de aktuella markförvärven inför sitt arbete med detta hade fått nya ekonomiska beräkningar att utgå ifrån. Utskottet säger emellertid i sin skrivning att avsikten just är att nya ekonomiska beräkningar skall göras inför förhandlingarna med markägarna och förutsätter att ett tillfredsställande underlag för värdering skall föreligga, när markförvärven skall genomföras. Jag konstaterar med tillfredsställelse denna deklaration från utskottet och vill med skärpa understryka vikten av att detta förfarande kommer till stånd.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Taube (fp).

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Vi har här hört talesmän för tre olika motioner som har tagit upp frågan om skjutfält. Två har talat om Remmene skjutfält, den tredje har talat om Rinkaby skjutfält.

Jag tycker att det föreligger en viss överensstämmelse mellan herr Jonsson i Alingsås och fru Nilsson i Kristianstad i sättet att argumentera: båda erkänner att de vill ha skjutfält, fastän herr Jonsson vill ha skjutfältet beläget på ett annat ställe, medan fru Nilsson har uppehållit sig vid formerna för värdering av marken. Fru Ryding yrkar avslag på förslaget om utökning av Remmenefältet.

Jag skulle gärna inför kammaren vilja lämna en redogörelse för hur utskottet har behandlat dessa frågor och motionerna. Jag tar då först upp frågan om utvidgning av Remmenefältet. Det omfattar i dag 800 hektar, mest skog och mossmark. I det här föreliggande förslaget föreslås en utökning av fältet med ca 1 000 hektar i anslutning till övningsfältet. Ett annat övervägt förslag har varit att anordna ett nytt skjutfält på ca 2 000 hektar, till största delen beläget inom en kronopark, Skaraborgs Edsmären, som ligger en mil nordost om Herrljunga.

Vi har i utskottet när det gäller dessa skjutfältsfrågor eftersträvat att erhålla en allsidig information. Vi har t.ex. haft uppvaktning av kommunalmän och markägare från Herrljunga, vi har fått föredragningar i ärendet av försvarsdepartementet och försvarsstaben och vi har haft

möjlighet att ta del av försvarets fastighetsnämnds handlingar i ärendet.

Vi är medvetna om att även den här föreslagna, i förhållande till militära önskemål begränsade utvidgningen av Remmenefältet medför vissa olägenheter för de berörda kommunerna och för dem som bor inom eller i anslutning till utvidgningsområdet. Tyvärr är det mera sällan som lämpligt belägna skjutfält kan utökas utan att några olägenheter uppstår.

I likhet med departementschefen förutsätter vi i utskottet att regionala och lokala myndigheter här, som i andra liknande fall, kommer att vidtaga åtgärder för att minska svårigheterna. Vi är medvetna om att I 15 och övriga förband inom Västra Milo måste få förbättrade övningsmöjligheter och tillstyrker därför departementschefens förslag. Men samtidigt har vi också instämt i att Remmenefältet under överskådlig tid inte bör utökas genom tvångsförvärv.

Fru Ryding och herr Jonsson i Alingsås citerade ur propositionen. Jag tycker att de borde ha fortsatt ett stycke till, så kanske det för kammaren hade klarare framgått vad de frivilliga förvärven egentligen innebär. Det står också att frivilliga förvärv inte får ske på sådant sätt att fältgränsen på någon punkt kommer närmare Herrljunga samhälle än den punkt på föreliggande utvidgningsförslag som ligger närmast samhället.

När det gäller Rinkabyfältet, som ligger nära Åhus samhälle, har vi också informerat oss genom föredragningar och handlingar från försvarets fastighetsnämnd. Där har utretts tre olika alternativ. Det nu framförda förslaget överensstämmer i stort sett med det alternativ som berörda markägare har förordat. Vi anser att det finns ett starkt behov av bättre utbildningsmöjligheter, framför allt för P 6.

I fråga om denna utvidgning har värderingsfrågor, främst vad gäller vissa sandförekomster, varit föremål för debatt. Vi har inom utskottet informerats om att nya ekonomiska beräkningar skall göras inför förhandlingarna mellan staten och markägarna, och vi förutsätter att ett tillfredsställande underlag för värdering föreligger, när markförvärven skall genomföras. Jag noterar med tillfredsställelse att också fru Nilsson i Kristianstad hade tagit del av den skrivningen.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på den föreliggande punkten.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! För ordningens skull ber jag att få meddela att om motionen 1237 vinner vid voteringen om kontraposition så kommer vi att ansluta oss till syftet i motionen 1237 i vad den avser avslag på förslaget om markförvärv för utökning av Remmene skjutfält.

Herr TAUBE (fp):

Herr talman! Jag har förut nöjt mig med att instämma i vad fru Nilsson i Kristianstad har sagt. Jag vill emellertid för att det inte skall bli något missförstånd säga några ord med anledning av vad utskottsordföranden anført.

Utskottsordföranden sade här att det föreliggande förslaget överensstämmer i stort med nu berörda markägares förslag. Men det var väl en felsägning. Det överensstämmer i stort med de förslag som gällde de

Onsdagen den
12 maj 1971

*Markförvärv
för övnings-
fält m. m.*

markägare som förut var berörda — alltså förslagen nr 1 och 2. De markägare som nu är berörda har icke kommit med det här förslaget. Det har varit mycket missförstånd på den punkten. Om nu berörda markägare kommit med detta förslag hade vi inte fått den situation som råder beträffande ersättningarna.

Det var bara den lilla rättelsen jag ville göra.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag vill bara upplysa om att jag inte sade "nu berörda markägare" utan jag sade "berörda markägare".

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) motionen nr 1237 samt 3:o) motionen nr 1274, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då fru Ryding begärde votering, upptogs för bestämmande av kontrapropositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan fru Ryding begärt votering även beträffande kontrapropositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 18 mom. 1 antar motionen nr 1237 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit motionen nr 1274.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Ryding begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	77
Nej	—	22
Avstår	—	209

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 18 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1237.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Antby begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 215
Nej — 71
Avstår — 23

Nr 84
Onsdagen den
12 maj 1971

Mom. 2-4

Utskottets hemställan bifölles.

*Fria resor för
värnpliktiga*

§ 4 Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 10 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss staten tillhörig fast egendom m. m.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 5 Fria resor för värnpliktiga

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 11 i anledning av motion om fria resor för värnpliktiga.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! I detta betänkande behandlas motionen 698 av mig och några andra ledamöter angående fria resor för värnpliktiga.

Den här motionen har i olika sammanhang under de senaste åren återkommit, och i årets motion upprepas ett tidigare framställt yrkande om att de värnpliktiga under sin inkallelsetid borde tillerkännas en form av resebiljett som berättigar till fria resor på SJ:s tåg och bussar. Motionärerna anser att de administrations- och kontrollåtgärder som nu företas i samband med värnpliktigas fria resor är både kostnadskrävande och i övrigt irriterande. Man skulle kunna undvika detta genom ett system med fria resor.

Motionärerna framhåller vidare att många olyckor inträffar under värnpliktigas hemresor i samband med permissioner. Det är väl så att de värnpliktiga på grund av sin ekonomiska situation ofta frestas att åka alltför många gemensamt i bilarna, och likaså torde deras bilar ofta inte vara i önskvärdt skick ur trafiksäkerhetssynpunkt. Dessutom förekommer det inte så sällan att hemresor företas omedelbart efter ganska ansträngande övningar. Beklagliga olyckor har tyvärr inträffat vid sådana tillfällen. En resa med tåg eller buss är enligt motionärernas uppfattning åskilligt mer vilsam än en bilfärd.

Det torde vara angeläget att ytterligare pröva denna fråga. Försvarsutskottet säger i sitt betänkande nr 11 att en utökning av antalet fria resor har beslutats och att införandet av ytterligare fria resor i enlighet med motionärernas förslag skulle kräva ca 30 miljoner kronor per år. Utskottet framhåller vidare att en särskilt tillkallad sakkunnig för utredning rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga enligt direktiv av den 16 oktober 1970 skall utgå från de värnpliktigas behovs- och förmånssituation. Det är meningen att denne utredare skall göra en bedömning av hur förmåner av olika slag bör avvägas. I det sammanhanget är det motionärernas förhoppning att utredningsmannen allvarligt

193

skall beakta de synpunkter angående den värnpliktiga personalens hemresor i samband med permissioner som år efter år framförts i olika motioner.

Utskottet anför emellertid vidare att dess ledamöter delar den uppfattning som kommit fram vid direktivskrivningen för utredningen, nämligen "att truppbefälet inte bör mer än nödvändigt belastas med förmånssystemets administrering". Det har, enligt utskottet, tidigare åtgått alltför mycket arbetstid för utskrivning av färdbiljetter m. m. i samband med de värnpliktigas fria resor. Nu säger sig utskottet ha inhämtat att det skett en betydande förbättring i detta avseende med ingången av 1971. Det är i så fall ett förhållande som motionärerna inte kände till när motionen i år skrevs. Men härvidlag anför utskottet: "I samband med ett nytt transportavtal med statens järnvägar har införts ett system som bl. a. ger de värnpliktiga full frihet vid val av resmål och medger utnyttjande av en partibiljett för det medgivna antalet fria resor."

Jag betraktar detta förhållande som ett framsteg, som ett tillmötesgående i viss utsträckning av de tankegångar som har varit bärande för motionen i detta sammanhang.

I den tidigare diskussionen angående anslag till försvaret för det kommande budgetåret har jag konstaterat att bl. a. herr tredje vice talmannen Virgin i det närmaste har beklagat att de ökade värnpliktsförmånerna tagits inom den samlade ramen för medelsanvisning till försvaret. Det har i annat sammanhang, av mig och andra motionärer, anförts som önskvärt att värnpliktsförmånerna utöver de fria resorna kommer att ytterligare förbättras. Jag tror för min del att kostnadsökningarna för dessa förmåner också kan inrymmas inom den kostnadsram som vi har varit ganska ense om här i riksdagen.

Herr talman! Jag inser att det lönar sig föga att ställa ett yrkande mot ett enigt försvarsutskott. Jag har emellertid med det anförda velat peka på de förbättringar som kommit till stånd och uttala den förhoppningen att genom den vidare utredningen i ärendet ytterligare förbättringar kan ske.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Det var herr Svanströms som jag tyckte i detta fall ganska oberättigade kritik av tredje vice talmannen, som föranledde mig att begära ordet. Jag vill för kammaren påpeka att herr Svanström är en av våra avgjort flitigaste motionärer vad gäller värnpliktsfrågor. Han har i år i två motioner tagit upp ett stort antal att-satser, varav de två första enligt uppgifter, som vi har fått i utskottet, beräknas dra en kostnad över 150 miljoner kronor. Om försvarets anslagsram skall kunna hållas, får man nog ställa sina krav med en viss moderation.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Detta är inte rätta tillfället för att ta upp en stor diskussion på det tema som försvarsutskottets ordförande nu antydde, men det är uppenbarligen på det sättet att kostnaderna för den värnpliktiga personalens ersättningar i detta sammanhang måste öka väsentligt i framtiden. Det har ett starkt samband med den försvarsvilja,

som vi alla är ense om att vi bör slå vakt kring. De senaste siffror som har framkommit i detta sammanhang antyder tyvärr att en försämring är på väg. Jag tror att en förbättring av värnpliktsförmånerna har en betydande effekt för att öka försvarsviljan.

Herr talman! Jag anser inte att vi nu skall ta upp en diskussion om detta, men jag är beredd att återkomma på den här punkten.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag vill bara påpeka att en utredning pågår i ärendet och att herr Svanström polemiserar mot ett enigt utskott.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 6 Föredrogs försvarsutskottets betänkanden:

Nr 12 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde

Nr 13 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1970/71 inom handelsdepartementets verksamhetsområde såvitt gäller ekonomiskt försvar

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 7 Specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning m. m.

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 14 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning m. m. jämte motioner.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Bara några ord i anslutning till försvarsutskottets betänkande nr 14, i vilket behandlas en motion, nr 1439, av herrar Svanström, Dockered och mig själv, vari vi framhåller önskvärdheten av att värnpliktsutbildningen av läkare och tandläkare samordnas bättre med deras civila utbildning. Vi hävdar att den civila sjukvården bör överta ansvaret för den dagliga sjukvården vid fredsförbanden. Därmed minskas krigsmaktens behov av värnpliktiga läkare och tandläkare.

För att åstadkomma en samordning är det nödvändigt att genom överenskommelse mellan sjukvårdens huvudmän och de militära myndigheterna finna lämpliga former härför, administrativt och inte minst ekonomiskt. Det får ju inte bli fråga om ett övervältrande av kostnaderna på den civila sjukvårdens huvudmän utan det måste bli så att full kompensation skall erläggas till den huvudman som tar hand om den sjukvårdande uppgiften. De fördelar som en samordning kan ge såväl från ekonomiska synpunkter som när det gäller landets samlade resurser talar för att en samordning av den civila och militära fredssjukvården skall komma till stånd.

Onsdagen den
12 maj 1971

*Specialtjänstuttagna
värnpliktigas utbild-
ning m. m.*

Utskottet har pekat på att en viss samordning av resurserna för civil och militär sjukvård och tandvård i fred förekommer och att tjänstgöringsdagar för värnpliktiga läkare utnyttjas i viss utsträckning inom den civila sjukvården.

Utskottet avstyrker motionen med att hänvisa till pågående samarbete inom sjukvårdsområdet och nuvarande brist på resurser för en annan arbetsfördelning.

Då ett enhälligt utskott avstyrkt motionen och då jag finner att utskottet är relativt positivt i sin skrivning, har jag inte för avsikt att yrka bifall till motionen, men jag förbehåller mig rätten att återkomma i detta ärende.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag vill bara yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till morgondagens sammanträde.

§ 8 Herr förste vice talmannen meddelade att trafikutskottets betänkanden nr 5 och 6 samt jordbruksutskottets betänkanden nr 33 och 34 i nu angiven ordning skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista. Vidare meddelade herr förste vice talmannen att konstitutionsutskottets betänkande nr 31 skulle uppföras näst efter inrikesutskottets betänkande nr 14 på samma lista.

§ 9 Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades att följande enkla fråga denna dag framställdes, nämligen av

Nr 239 Herr *Eriksson* i Arvika (fp) till herr kommunikationsministern angående bestämmandet av hastighetsgränser för vägtrafiken:

Vilken betydelse anser statsrådet böra tillmätas de lokala vägmyn-
digheternas förslag vid bestämmandet av hastighetsgränser?

§ 10 Kammaren åtskildes kl. 23.51.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert